

ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN
LAPSEN ARKIKUNTOUTUS PÄIVÄKODIN
INTEGROIDUSSA ERITYISRYHMÄSSÄ

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Kevät 2011
Anne Oja

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

OJA, ANNE:

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkikuntoutus päiväkodin integroidussa erityisryhmässä

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 55 sivua, 4 liitesivua

Kevät 2011

TIIVISTELMÄ

Tämä opinnäytetyö kartoitti arkikuntoutusta erityistä tukea tarvitsevalle lapselle päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää ryhmän henkilökunnan näkökulma arkikuntoutukseen ja henkilökunnan kokemuksia arkikuntoutukseen vaikuttavista tekijöistä integroidussa erityisryhmässä.

Tutkimus toteutettiin erään eteläsuomalaisen kaupungin päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Tutkimuksessa käytettiin laadullista tutkimusotetta. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla päiväkodin integroidun erityisryhmän henkilökuntaa, touko-heinäkuun 2010 välisenä aikana. Olennaista oli saada kuuluviin ryhmän jokaisen henkilökunnan jäsenen oma näkemys arkikuntoutuksesta. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Saatu aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti teemoittelua apuna käyttäen.

Tutkimustulosten mukaan integroidun erityisryhmän henkilökunnan kokemukset ja mielipiteet arkikuntoutuksesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä ovat hyvin yhtenevät. Arkikuntoutus on ryhmässä yksilöllistä, johdonmukaista ja suunnitelmallista toimintaa. Yksilöllisyys korostuu arkikuntoutuksessa, sillä sen toteutumiseen tarvitaan lapsen tuntemista ja lapsen vahvuuksien ja vaikeuksien tunnistamista. Arkikuntoutus integroituu kaikkeen lapsen päivittäiseen toimintaan ja vuorovaikutukseen. Oppimisympäristöillä on suurempi vaikutus erityistä tukea tarvitsevan lapsen toimimiseen ja hänen arkikuntoutukseensa kuin lapsen, joka ei tarvitse erityistä tukea.

Avainsanat: varhaiserityiskasvatus, integroitu erityisryhmä, erityistä tukea tarvitseva lapsi, arkikuntoutus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

OJA, ANNE:

Habilitative everyday life support of the child with special needs in the integrated special group of the day care

Bachelor's thesis in Social Pedagogy for Work with Children and Young People, 55 pages, 4 appendices

Spring 2011

ABSTRACT

This study surveyed the habilitative everyday life support of the child with special needs in the integrated special group of the day care. The purpose of the study was to clarify the aspects of the staff about the habilitative everyday life support and their experiences of the influencing factors in the integrated special group.

The study was carried out in the integrated special group of a day care in a south Finnish town. In the study, a qualitative study extract was used. The research material was collected by interviewing the staff of the integrated special group of the day care, during the time between of May and July 2010. The essential part of the study was to gather the opinions of every staff person in the group about the habilitative everyday life support. The interview was carried out with semi-structured theme interview and the collected data was analysed with using themes.

The results show that there is consensus among the staff about the experiences and opinions of the habilitative everyday life support as well as the factors which affect it. The habilitative everyday life support is individual, consistent and systematic operation in the group. The individuality is emphasised because the habilitative everyday life support necessitates the recognition of the child's character, strengths and difficulties. The habilitative everyday life support integrates into all child's daily actions and interactions. The learning environments have much greater influence on the activities and habilitative everyday life support of the child with special needs compared with a child without special needs.

Keywords: early childhood special education, integrated special group, child with special needs, habilitative everyday life support

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VARHAISERITYISKASVATUS	2
2.1	Sosiaalipedagogiikka päivähoidossa	3
2.2	Erityinen tuki	4
2.3	Erityistä tukea tarvitseva lapsi	6
2.4	Erityispäivähoito	6
2.5	Arkikuntoutus	8
2.6	Integroitu erityisryhmä	9
3	OPPIMISYMPÄRISTÖ ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVILLA LAPSILLA.	11
3.1	Fyysinen oppimisympäristö	12
3.2	Psyykinen oppimisympäristö	13
3.3	Sosiaalinen oppimisympäristö	14
5	LAATUTEKIJÄT PÄIVÄHOIDOSSA	16
5.1	Päivähoidon laadunarviointimalli	16
5.2	Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijät laadunarviointimallissa	18
6	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄT	21
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA AINEISTO	21
7.1	Tutkimusprosessin alkuvaiheet	21
7.2	Tutkimuksen kohderyhmä	22
7.3	Tutkimusmenetelmät	23
7.4	Aineiston hankinta	24
7.5	Haastattelun aihealueet ja kysymykset	25
7.6	Tutkimusaineiston analysointi	27
8	TUTKIMUKSEN TULOKSET	29
8.1	Arkikuntoutus päiväkodin integroidussa erityisryhmässä	29
8.2	Erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkikuntoutukseen vaikuttavat tekijät integroidussa erityisryhmässä	32
9	LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	39
10	JOHTOPÄÄTÖKSET	42
11	POHDINTA	48

LÄHTEET

50

LIITTEET

56

1 JOHDANTO

Päivähoito on yksi lapsuuden keskeisimmistä toimintaympäristöistä. Sosiaali- ja terveysministeriön tekemän selvityksen mukaan kuntien järjestämässä päivähoitossa oli päiväkodissa 71 % lapsista. Erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on 7 % kaikista päivähoitosta olevista lapsista. Suurin osa heistä on päiväkodissa hoidossa ja heistä 13 % on integroidussa erityisryhmässä (Färkkilä, Kahiluoto ja Kivistö 2006, 13, 37,41.) Kaikenlainen erityisyys kuuluu yhteiskuntaan. Erityistä tukea tarvitsevalla lapsella on oikeus normaaliin lapsuuteen ja hänen tarvitsemaansa tukea ei voi erottaa hänen ympäristöstään eikä ryhmästä, jossa lapsi on. (Autti-Rämö 2008, 480 - 483; Heinämäki 2004, 48,49.) Tässä opinnäytetyössä käytetään erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevasta lapsesta nimitystä erityistä tukea tarvitseva lapsi Erika-projektin työryhmän suosituksen mukaisesti (Kontu, Pihlaja, Rähä, Svärd ja Viitala 2003). Opinnäytetyön aihe lähtee tekijän mielenkiinnosta erityisen tuen tarvitsevien lasten kehittymiseen, kasvamiseen ja oppimiseen.

Opinnäytetyö käsittelee päiväkodin integroidun erityisryhmän erityisen tuen tarvitsevien lasten arkikuntoutusta. Nimitys arkikuntoutus valittiin epäselvyyksien välttämiseksi ja se on synonyymi käsitteille arjen kuntoutus ja kuntouttava arki. Arkikuntoutuksella tarkoitetaan lapsen arjessa, tässä tapauksessa, päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa, johon kuntoutus liitetään (Sipari 2008, 69 - 70). Tutkimus on toteutettu erään eteläsuomalaisen päiväkodin integroidun erityisryhmän henkilökunnan keskuudessa. Tutkimuksessa pyritään kuvaamaan ryhmän henkilökunnan kokemuksia ja näkemyksiä siitä arkikuntoutuksesta, jota he toteuttavat toiminnassaan. Tarkoituksena on saada näkyviin mitä arkikuntoutus on ja mitkä elementit vaikuttavat arkikuntoutukseen, tutkittavassa integroidussa erityisryhmässä, erityisen tuen tarvitsevilla lapsilla.

Opinnäytetyössä teoreettisina lähtökohtina selvitetään päivähoiton varhaiserityiskasvatuksessa erityispäivähoitoa, erityistä tukea, erityisen tuen tarvitsevaa lasta ja arkikuntoutusta ja integroitua erityisryhmää. Lisäksi tarkastellaan päivähoiton oppimisympäristöjä ja sosiaalipedagogiikkaa. Tutkimuksellisessa osuudessa tuodaan esiin integroidun erityisryhmän arkikuntoutus.

2 VARHAISERITYISKASVATUS

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 11 - 12, 36) varhaiskasvatusta on kuvattu lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, johon lapsen on oikeus saada tarvittaessa erityisiä tukitoimia. Tavoitteena varhaiskasvatuksessa on edistää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiserityiskasvatus, johon on integroitu erityispedagogiikan asiantuntemusta, kuuluu osana varhaiskasvatukseen (Lastentarhanopettajaliitto 2011). Erityispedagogiikka on tiede, joka tutkii yksilöiden ja ryhmien oppimista, kasvatusta ja koulutusta, joiden tarpeisiin enemmistölle suunnatut järjestelyt ovat riittämättömät (Kivirauma 2009, 13). Leskisen ja Viitalan (2001, 81, 86) mukaan varhaiserityiskasvatuksen määrittelyn lähtökohtana on lapsen ikä ja lapsella todettu erityisen tuen tarve. Varhaiserityiskasvatuksessa lapsi on alle oppivelvollisuusikäinen ja hänen erityisen tuen tarpeensa on arvioinnin tai testauksen perusteella todettu. Viittala (2006, 13) toteaa päivähoidossa erityiskasvatuksesta käytettävien useita eri käsitteitä. Niitä ovat erityispäivähoito, varhaisvuosien erityiskasvatus, erityiskasvatus varhaislapsuudessa, päivähoidon erityiskasvatus, kuntouttava varhaiskasvatus ja varhaiserityisopetus. Monenlaiset käsitteet kuvaavat toiminnan ja käsitteen epämääräisyyttä ja epäselvyyttä.

Korkalaisen (2009, 52, 53) mukaan käsite varhaiserityiskasvatus käsittää kaiken varhaiskasvatuksen, johon sisältyy erityiskasvatuksellisia elementtejä. Varhaisvuosien erityiskasvatus sisältää kaikki lapsen oppimiseen ja kehitykseen vaikuttavat tekijät, toimintojen suunnittelun ja palveluiden kokonaisuuden. Palveluiden kokonaisuuteen kuuluu kaikki palvelu, jota lapsi ja hänen vanhempansa voivat saada. Leskinen ja Viittala (2001, 81, 86) toteavat, että varhaiserityiskasvatukseen kuuluu vanhempien, lapsen muiden lähikasvattajien sekä kasvatuksen ja kuntoutuksen asiantuntijoiden toteuttama toiminta ja vuorovaikutus lapsen kanssa. Varhaiserityiskasvatukseen kuuluu varhaiserityisopetus, johon liittyvät erityispäivähoidon toimintamuodot ja -tavat.

Päivähoidossa varhaiserityiskasvatuksen tai varhaisvuosien erityiskasvatuksen, lähtökohtana on laki subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta (Laki lasten päivähoitosta 36/1973, 11a§). Varhaiserityiskasvatuksessa luodaan sellaiset puitteet, että

kaikilla lapsilla on mahdollisuus kasvaa, kehittyä ja oppia yhteisessä ympäristössä, tarvitsemien tukien avulla. (Lastentarhanopettajaliitto 2011.)

2.1 Sosiaalipedagogiikka päivähoidossa

Sosiaalipedagogiikassa yhdistyy pedagoginen näkökulma tai menetelmä erilaisiin sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn, lievittämiseen tai ratkaisuun. Sen kautta on mahdollista myös tulkita sosiaalisten ongelmien syntyä. Sosiaalipedagogiikka toimintana on liittynyt voimakkaasti sellaisten lasten ja nuorten parissa toimimiseen, jotka eivät kiinnity yhteiskuntaan tai ovat vaarassa syrjäytyä. (Hämäläinen 1999, 80,92 - 95.)

Sosiaalipedagogiikan tavoitteena on kasvatuksellisesti edistää omatoimisuutta, vahvistaa osallisuutta ja toimijuutta kaikissa elämän vaiheissa. Lapsi tarvitsee tukea itsensä kehittämisessä, toisten kanssa toimimisessa ja oman paikan löytämisessä yhteiskunnassa. (Hämäläinen 1999, 61 - 62.) Varhaiskasvatuksen sosiaalinen ja pedagoginen tehtävä ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa ja täydentävät toisiaan. Erityistä tukea tarvitseva lapsi on aina ensisijaisesti lapsi ja on riippuvainen perheestään, lähiyhteisöstään ja kasvuympäristöstään. (Koivikko ja Sipari 2006, 77.) Talentian varhaiskasvatuspalveluiden linjauksen (2009, 4) mukaan päivähoidon sosiaalisena tehtävänä on tukea lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja muiden lasten sekä aikuisten kanssa. Lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen lisäksi päivähoidon tehtävänä on tukea koko perhettä. Tastin (2007, 29, 35) mukaan sosiaalipedagogisesti orientoituneessa varhaiskasvatuksessa lapsuus mielletään kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. Lapsi on persoona, subjekti ja toimija, mutta myös osa perhettä ja lähiyhteisöään. Sosiaalipedagogiikassa tärkeät arjen ja subjektiuden käsitteet todentuvat varhaiskasvatuksessa lapsilähtöisenä toimintana ja lapsen oman ”äänen” kuulumisena.

Sosiaalipedagogiikassa on tärkeää yhteisössä oppiminen ja kasvaminen. Lasten keskinäinen vuorovaikutus ja vertaisryhmät ovat heidän kehityksensä kannalta tärkeitä. (Tast 2007, 30, 32 - 33.) Lasten toimiessa yhdessä he luovat yhteisiä normeja ja vaihtavat yhteisiä kokemuksia. Erityisen tuen tarvitsevan lapsen pää-

seminen muiden lasten mukaan ja yhdessä oleminen on lapsen vuorovaikutuksen perustehtävä. (Viittala 2006, 185 - 186.) Varhaiskasvatuksessa kuten sosiaalipedagogiikassakin tavoitteena on yksilön integroituminen yhteiskuntaan. Varhaiskasvatuksessa pyritään kasvatukseen ja toimimiseen, jossa huomioidaan jokaiselle lapselle mahdollisimman hyvät kehittymisen ja kasvun edellytykset sekä mahdollisuudet kunkin persoonan kehittymiseen niin, että jokainen voisi elää ja toimia yhteiskunnan jäsenenä. (Tast 2007, 30, 32 - 33.)

Lapset oppivat erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa toimimista ainoastaan sosiaalisessa osallistumisessa. Suhtautumistavat, sosiaaliset koodit ja mallien oppiminen tarvitsevat erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa olemista ja toimimista. Osallisuus ja mukana oleminen on tärkeää. (Viittala 2006, 185 - 186.)

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kontakteja ja vuorovaikutustilanteita on tarvittaessa tuettava ja se vaatii aikuisen herkkyyttä. Erityistä tukea tarvitsevaa lasta ei pidä suojella yhteiskunnan vaatimuksilta ja vaikutuksilta. Erilaisia vuorovaikutustilanteita ja yhteenkuuluvuudentunnetta on opeteltava ja niistä on erityistä tukea tarvitsevien lastenkin saatava kokemuksia. (Viittala 2006, 187 - 189.)

2.2 Erityinen tuki

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005, 35) mukaan erityisestä tuesta voidaan puhua, kun lapsi tarvitsee tukea joko fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla. Tilanteessa, jossa lapsen kasvuolot vaarantuvat tai kasvuolot eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, voi lapsella olla tarve erityiseen tukeen.

Pihlajan (2004, 123) mukaan erityisen tuen määrittelyssä näkyy kulttuurin merkitys. Kulttuurin asenne, käsitykset ja yleiset mielipiteet erilaisuudesta määrittävät erilaisuutta. Varhaiskasvatuksessa kasvattajien asenne ja ajatukset lapsen erityisestä tuesta heijastuvat heidän kohtaamisissaan, odotuksissaan ja vuorovaikutuksissaan näihin lapsiin (Pihlaja 2006, 10).

Erityistä tukea tarvitseva lapsi saattaa tarvita tukea monissa eri tilanteissa ja tuki mahdollistaa lapsen toiminnan. Tuki on aina yksilöllistä ja tarpeen mukaan toteutettua. Tuen tarve voi myös vaihdella lapsen eri kehitysvaiheissa. (Heinämäki 2004, 22 - 23.)

Erityinen tuki mahdollistaa lapsen kommunikoinnin, jolloin tukena voidaan käyttää kuvia, symbolikieltä, tukiviittomia, viittomakieltä tai muuta vaihtoehtoista viestintää ja kommunikointia. Liikkumisen mahdollistamiseksi erityinen tuki voi myös olla tarpeen. Silloin liikkumisen mahdollistavat apuvälineet, innostavat tilat ja välineet ovat tärkeitä. Sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollistamisessa erityiseen tukeen liittyvät päivähoitoryhmän yhteisten sääntöjen ja sosiaalisten tilanteiden hallintaan ja harjoitteluun. Lapsen käyttäytymisen ohjaaminen on aina yksilöllistä ja siinä voidaan harjoitella kontaktin ottamista muihin lapsiin, empatiataitojen vahvistamista, lapsen omien tunteiden tunnistamista ja hallintaa sekä myönteisten keinojen löytämistä niiden ilmaisemiseen. (Heinämäki 2004, 26, 27.)

Lapsen itsenäisyyden ja omatoimisuuden mahdollistamiseksi erityinen tuki on vaihtoehtoisten toimintatapojen ja mahdollisten apuvälineiden löytäminen ja niiden käyttö. Lapsen oppimisen mahdollistuminen voi tarvita erityistä tukea. Erityinen tuki ja ohjaus ovat silloin sellaisia, että lapsen ajattelu, kielen, silmän ja käden yhteistyö, kuullun ymmärtäminen ja hahmottaminen harjaantuvat. Ympäristön mukauttaminen, suunnitellut ryhmämuodot, toiminnan sisällön ja muotojen mukauttaminen, perustaitojen harjaannuttaminen ja itsetunnon vahvistaminen ovat osa varhaiskasvatuksen tukitoimia sitä tarvitsevalle lapselle. (Heinämäki 2004, 27, 28, 33 - 38; Varttua 2006.)

Erityisen tuen tarpeen arvioinnissa on tunnistettava lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet erilaisissa ympäristöissä ja kasvatuksellisissa tilanteissa. Näistä yksilöllisistä osa-alueista määritellään lapsen erityinen tuki ja ohjaus. Lapsen vahvuudet ja hänen kiinnostuneisuutensa luovat raamit tuen pohjaksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 35.)

2.3 Erityistä tukea tarvitseva lapsi

Pihlaja (2006, 12 - 13) toteaa, että erityisestä tuesta puhutaan silloin, kun lapsen tarpeet ovat laajemmat ja yksilöllisemmät kuin tavanomainen hoito ja kasvatustarpeet. Erityinen tuki voi olla jatkuvaa, tilapäistä tai muodoltaan vaihtelevaa. Erityistä tukea tarvitsevalla lapsella voi olla haasteita tai vaikeuksia joillakin kehityksen osa-alueilla. Näitä ovat vaikeudet fyysisen kehityksen tai motoriikan alueella, tarkkaavaisuuden suuntaamisessa tai ylläpitämisessä, kielen ja kommunikaation alueella ja sosiaalisella tai emotionaalisella alueella. Lisäksi vaikeuksia voi olla kognitiivisella alueella tai yleensä oppimisen valmiuksissa tai silloin, kun lapsella on jokin vamma tai synnynnäinen ominaisuus. Erityistä tukea tarvitsevasta lapsesta voidaan puhua myös silloin, kun lapsen yksilölliset tarpeet vaativat tavanomaista laajempaa ja yksilöllisempää hoitoa ja kasvatusta (Korkalainen 2009, 55).

Erityistä tukea tarvitsevien lasten ohjaus on toteutettava varhaiskasvatuksen yleisten periaatteiden mukaisesti, koska jokaisen lapsen kokonaisvaltainen kehitys on turvattava. (Kovanen 2004, 20). Lapsen hyväksyminen omana itsenään ja hänen kunnioittamisensa tarkoittavat erityisen tuen tarvitsevan lapsen auttamista, ohjaamista ja tukemista, mutta ei lapsen muuttamista. (Koivikko ja Sipari 2006, 34 - 36.)

Varhaiskasvatukseen tulevalla erityistä tukea tarvitsevalla lapsella on oltava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto (Asetus lasten päivähoidosta 239/1973,2§). Lapsen kasvun tueksi on laadittava kuntoutussuunnitelma, jonka laadintaan osallistuvat lapsen vanhemmat, lapsen päivähoidon henkilökunta ja muut lapsen yhteistyötahot. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973, 7a§). Yhteistyötahot voivat olla eri terapeutteja, sosiaalityöntekijä tai jokin muu taho, johon perheellä ja lapsella on kontakti. (Viittala 2006, 21).

2.4 Erityispäivähoito

Erityispäivähoito on määritelty yleisen päivähoitojärjestelmän osaksi. Erityispäivähoidoksi kutsutaan erityistä hoitoa ja kasvatusta, erityistä tukea tarvitsevien

lasten päivähoitoa (Viittala 2002, 11). Erityispäivähoidon tehtävinä ovat ennaltaehkäisy, havaitseminen, puuttuminen, tuen järjestäminen, palvelujen kehittäminen ja moniammatillinen yhteistyö (Heinämäki 2004, 56). Tämän lisäksi siihen liitetään, tarvittaessa, sosiaalis-pedagoginen kuntoutus, lääketieteellinen apu, erilaiset harjaannuttamisohjelmat, käsitteiden muodostus, sanavaraston ja itseilmaisun kehittäminen. Erityispäivähoitoon pyritään liittämään edellisten lisäksi jokaisen erityistä tukea saavan lapsen erilaisten taitojen ja valmiuksien opettelu sekä mahdollisten lapsen apuvälineiden ja laitteiden käytön opetusta. (Viittala 2006, 19.) Huh-tasen (2004, 21) mukaan päävastuu erityislapsen kuntoutuksesta on lasta tutkivalla ja hoitavalla taholla, mutta erityispäivähoito on osa kuntoutuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 36) on ohjeet erityisen tuen järjestämisestä, mutta ei kuntoutuksesta. Kuntoutusta ei ole siis varhaiskasvatuksessa määritelty, joten erityispäivähoito, kuntoutus ja erityisen tuen tarvitsevat lapset saatetaan ymmärtää eri tavalla eri päivähoitoyksiköissä. (Viittala 2006, 20.)

Seppälän (2008, 512) mukaan päivähoito on erityisen tuen tarvitsevalle lapselle tärkeä sosiaalisen ja toiminnallisen kehityksen edistämässä ja emotionaalisen kehityksen tukemisessa. Leikki ja muu yhdessäolo muiden lasten kanssa ovat tärkeitä oppimisen ja sosiaalisuuden kannalta.

Erityistä tukea tarvitseva lapsi voi olla päivähoidossa joko tavallisessa lapsiryhmässä, integroidussa ryhmässä tai erityisryhmässä. Hoito voi toteutua myös perhepäivähoidossa. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen päivähoito toteutuu useimmiten yksilöintegraationa, jolloin lapsi on tavallisessa lapsiryhmässä. (Viittala 2004, 131 – 132.) Tavallisessa päivähoitoryhmässä oleva erityistä tukea tarvitseva lapsi pienentää ryhmän lasten lukumäärää yhdellä, joskus kahdella tai se huomioidaan ryhmän henkilökunnan lukumäärässä, jollei päiväkodissa ole tällaista lasta varten erityistä avustajaa (asetus lasten päivähoidosta 16.3. 1973/239; 806/1992). Toisena erityispäivähoidon muotona on integroitu erityisryhmä, jossa on erityisen tuen tarvitsemia lapsia ja tukea tarvitsemattomia lapsia. Erityisryhmä on erityispäivähoidossa ryhmä, jossa on kahdeksan erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Myös perhepäivähoidossa ja ryhmäperhepäiväkodeissa on erityisen tuen tarvitsevia lapsia. (Viittala, 2002, 14, 15.)

2.5 Arkikuntoutus

Lapsen varhaiskuntoutus on tärkeää, koska lapsen aivot ovat plastiset ja niille on tyypillistä muotoutuvuus (Heinämäki 2004, 47, 48). Lapsen kuntoutuksen ja erityisen tuen tavoitteiden toteutuminen tapahtuu lapsen arjessa. Lapsilähtöisessä toiminnassa, jossa ohjaus ja kuntoutus nivoutuvat lapsen arkirutiineihin, arjen toimintoihin ja leikkeihin, on kyse arkikuntoutuksesta, arjen kuntoutuksesta tai kuntouttavasta arjesta. Päivittäiseen toimintaan liitetyt tavoitteet ja toiminta edellyttävät lasta ohjaavien henkilöiden tietoista tavoitteiden ymmärtämistä ja niiden tunnistamista toiminnassa. Arkikuntoutus, lasta tukeva toiminta liittyy kaikkeen toimintaan, myös ihmisten väliseen yhteistoimintaan. Arjen toimintoihin liittyvä kuntoutus kasvattaa lapsen sosiaalisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä, koska lapsi selviytyy paremmin arkielämässä. Varhaiskasvatuksessa on kuntouttavia elementtejä, jotka toistuvat kuntoutuksen ja ohjauksen periaatteissa lapsen päivässä. Näitä ovat muun muassa struktuuri, hyvä vuorovaikutus kasvattajien ja lasten välillä, kuten myös lasten kesken, lapsen oman toiminnan ohjaus, ryhmätoiminta ja kehityksen osa-alueiden tukeminen. (Heinämäki 2004, 32 - 38; Sipari 2008, 70 - 71; Varttua 2006.)

Arki itsessään ei kuntouta, vaan se muodostuu siinä toimivista ihmisistä ja ihmisten välisistä toiminnoista (Sipari 2008, 70). On kuitenkin muistettava, että lapsi on aina ensisijaisesti lapsi, eikä kuntoutuja. Kuntoutus tarkoittaa lapsen kohdalla uuden taidon oppimista, taidon parantumista tai kehittymistä, jossa ei unohdeta lapsen minäkuvan ja sosiaalisten suhteiden osuutta. Yksilöllisten taitojen lisäksi siinä huomioidaan yhteisölliset ja yleiset tavoitteet, joihin kuuluu yhteiskunnan tasa-arvoinen toimijuus ja muun yhteiskunnan asenteet. (Sipari 2008, 16; Koivikko ja Sipari 2006, 77, 107.)

Autti-Rämön (2008, 480 - 483) mukaan lapsen kuntoutus, kehittyminen ja oppiminen koostuu useasta eri tekijästä, joista muun muassa arkeen siirtyvän harjoituksen määrä vaatii perheen ja koulun tai päiväkodin henkilökunnan sitoutumista ja yhteistyötä. Erityisen tuen tarvitsevallakin lapsella on oikeus mahdollisimman

normaaliin lapsuuteen, joten harjoittelu, oppiminen ja kuntoutus on integroitava lapsen arkeen. Arkikuntoutuksessa ja toiminnassa on otettava huomioon lapsen toiveet; on kuunneltava lasta. Arkikuntoutuksen on liityttävä ikätasoiseen leikkiin tai muuhun toimintaan ja lapsen on saatava siitä palautetta. Lapsi on nähtävä kokonaisuutena, joten kuntoutusta ei voi erottaa kasvatuksesta ja opetuksesta. Arkikuntoutuksessa on tarkoitus luoda lapselle sellaiset olosuhteet ja puitteet, että yrittäminen, harjoittelu ja suorittaminen voivat luonnostaan toteutua normaalissa olemisessa ja toiminnassa.

Lasten kaikessa kuntoutuksessa yhteistyö on tärkeää. Kaikilla lapsen ja perheen kanssa toimijoilla on oltava yhteinen päämäärä, lapsen hyvä elämä. Lasten kaiken kuntoutuksen lähestymistapa on oltava lapsilähtöinen ja perhekeskeinen. Kuntouttavan, niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin toimintaympäristön luominen ja sen kehittäminen on välttämätöntä. (Autti-Rämö 2008, 480; Koivikko ja Sipari 2006, 71 - 77.)

2.6 Integroitu erityisryhmä

Integroitu erityisryhmä on päivähoitoon sijoittuva ryhmä, jossa on erityistä tukea tarvitsevia lapsia sekä tukilapsia. Integroidussa ryhmässä on yleensä 12 lasta, joista viisi on tukea tarvitsevia ja loput tukilapsia, jotka eivät tarvitse erityistä tukea. Tällaisessa ryhmässä erilaisten vaihtoehtoisten kommunikaatiokeinojen käyttö on yleistä. Joskus integroidun erityisryhmän tukilapsiksi on voitu sijoittaa sellaisia lapsia, joiden tuen tarpeen arviointi on kesken. Näin ryhmän rakenne voi painottua erityiseen tukeen, eikä vertaisryhmän positiivinen malli täysin toteudu. (Heinämäki 2004, 60.)

Päivähoitopaikan muut lapset muodostavat vertaisryhmän erityisen tuen tarpeen tarvitsevalle lapselle. Integroidussa erityisryhmässä vertaisryhmä muodostuu erityistä tukea tarvitsevistä lapsista, sekä sitä tarvitsemattomista lapsista, tukilapsista. Erityistä tukea tarvitsevien lasten osallisuus päiväkodin lapsiryhmän vuorovaikutukseen tasa-arvoisesti ei ole itsestänselvyys. (Viitala 2004, 131,132.)

Tauriainen väitöksessään (2000, 217) integroidun erityisryhmän etuna on pieni ryhmäkoko. Lisäksi integroidussa erityisryhmässä käytetään monipuolisia keinoja havainnollistamaan asioita ja kommunikoidaan lasten kanssa. Strukturoitu toiminta nähtiin myös integroidun ryhmän vahvuutena. Leskinen ja Viitala (2001,87) toteavat, että sosiaalinen kuntoutuksen ja kasvatuksen tavoitteet toteutuivat parhaiten integroidussa erityisryhmässä, mikä on Mäen (1993) tutkimuksessa todettu. Integroitua erityisryhmää suositellaan silloin, kun lapsen vamma tai vaikeus on sellainen, että tavallisen päiväkotiryhmän ei arvella tarjoavan riittävästi lapsen tarvitsemia erityispalveluja. (Viitala, 2006, 19 - 20, 24.)

3 OPPIMISYMPÄRISTÖ ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVILLA LAPSILLA.

Erityisen tuen tarvitsevan lapsen oppimiseen ja kehitykseen voidaan vaikuttaa monella eri tavalla. Varhaiskasvatuksessa näihin vaikutetaan opetuksen, pedagogisten toimien ja kuntoutuksen keinoin. Pedagogiset toimet tarkoittavat laaja-alaista opetusta ja kasvatusta, mikä mahdollistaa lapsen kehittymisen. Niille on tunnusomaista erilaisten taitojen harjoittelemineen sekä vuorovaikutustaitojen ja sosiaalisten taitojen oppiminen leikin avulla. Eri taitojen harjaannuttaminen ja oppiminen vaatii erilaisia oppimisympäristöjä, joita varhaiskasvatuksessakin voidaan mukauttaa. (Pihlaja ja Kontu 2006, 26, 27.) Tauriaisen (2000, 74) mukaan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle ympäristön laatu on tärkeää, koska heidän kykynsä muokata itse ympäristöään tarpeitaan vastaaviksi on rajoittunut.

Hujalan, Puroilan, Parrilan ja Nivalan mukaan (2007, 94) oppimisympäristö on paikka tai tila, jossa lapsi toimii ja jonka on tarkoitus edistää lapsen kasvua ja kehitystä. Hyvä oppimisympäristö vastaa lapsen kehityksellistä tasoa ja herättää mielenkiintoa uusiin asioihin ja niiden tutkimiseen ja ongelmien ratkaisemiseen. Tämä mahdollistaa lapsen kehityksen etenemisen. Oppimisympäristöt voidaan määritellä ja niitä voidaan tarkastella usealla eri tavalla. Oppimisympäristö on paikka, tila, yhteisö tai toimintaympäristö, joka edistää oppimista (Ahvenainen, Ikonen ja Koro 2001, 193,194). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2010,10–11) oppimisympäristöt määritellään fyysiseksi, psyykkiseksi, sosiaaliseksi, kognitiiviseksi ja emotionaaliseksi ympäristöksi, jossa kaikki esiopetustoiminta tapahtuu. Manninen, Burman, Koivunen, Kuittinen, Luukannel, Passi ja Särkkä (2007, 27) määrittävät oppimisympäristöt fyysiseen, paikalliseen, sosiaaliseen, teknologiseen ja didaktiseen osa-alueeseen. Piispanen (2008, 23) päätyy väitöskirjassaan fyysiseen, psykologiseen ja sosiaaliseen sekä pedagogiseen oppimisympäristöön.

Varhaiskasvatusympäristöt määritellään varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 17) varhaiskasvatusympäristö koostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta kokonaisuudesta. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa (Sosiaali- ja terveysministeriö

2002: 9; 17) määritellään lapsen oikeus turvattuun elinympäristöön. Siinä varhaiskasvatuksen kasvu- ja oppimisympäristön on oltava fyysisiltä, psyykkisiltä, tiedollisilta ja sosiaalisilta ominaisuuksiltaan lapselle soveltuva. Tässä tutkimuksessa käytetään kasvu- ja oppimisympäristöistä nimitystä oppimisympäristöt. Tutkimuksessa ne on jaettu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön. Useiden kaupunkien varhaiskasvatussuunnitelmassa on käytetty varhaiskasvatusympäristöstä nimitystä oppimisympäristö, joka on jaettu fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön. Näin on muun muassa Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2007).

3.1 Fyysinen oppimisympäristö

Fyysiseen oppimisympäristöön katsotaan kuuluvaksi tilat, lähiympäristö, materiaalit ja välineet. Tilan muunneltavuus ja sen tarkoituksenmukainen käyttö on lapsen motivaation ja oppimisen kannalta tärkeää, sillä ympäristön ollessa tarkoituksenmukainen oppimismahdollisuudet voidaan käyttää tehokkaasti hyväksi. (Heinämäki 2000, 109 - 111.) Opetettavien asioinnin konkretisointiin ja kiinnostuksen herättämiseen lapsissa tarvitaan erilaisia pedagogisia eli opetuksellisia tai kasvatuksellisia välineitä ja materiaalia (Piispanen 2008, 119). Varhaiskasvatuksessa fyysisen oppimisympäristön on oltava myönteinen ja turvallinen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17). Lapsen tarkkaavaisuuden ja keskittymisen tukemiseksi tilaa pitää voida muunnella myös niin, että ylimääräiset ärsykkeet ja levottomuutta aiheuttavat tekijät voidaan poistaa (Heinämäki 2004, 70).

Erityisen tuen tarvitsevilla lapsella fyysisen oppimisympäristön rakentuminen lähtee hänen tarpeistaan (Heinämäki 2000, 109 - 111). Kontu ja Suhonen (2006, 27) mainitsevat fyysisen oppimisympäristön visualisoinnin tärkeyden. Se voidaan toteuttaa esimerkiksi kuvin. Tilan on oltava sellainen, että se on kodikas, mutta samalla lasten ja kasvattajien kannalta tarkoituksenmukainen. Erilaisissa tiloissa tulisi huomioida erityistä tukea tarvitsevan lapsen tuen tarpeet sekä erilaiset oppimis- ja toimintatavat. Tärkeää fyysisessä ympäristössä on, että lapsi viihtyy siinä. (Piispanen 2008, 119, 139.)

Kontu ja Suhonen (2006, 27) määrittävät fyysiseen oppimisympäristöön kuuluvaksi myös ryhmän toiminnan rakenteen ja aikataulun, sekä ne periaatteet joiden mukaan ryhmässä toimitaan. Periaatteina voidaan pitää ryhmän toimintakulttuuria. Toimintakulttuurin on oltava selkeä ja ryhmän koko henkilökunnan on sitouduttava siihen. Sitoutuminen tarkoittaa toiminnassa henkilökunnan johdonmukaista ja samansuuntaista toimintatapaa eri tilanteissa. Ryhmän toiminnan periaatteet on oltava sellaiset, että kaikkien lasten on pystyttävä ilmaisemaan itseään jollakin tavalla, joten korvaavat kommunikaatiomenetelmät ja puhetta tukevat menetelmät ovat osa fyysistä oppimisympäristöä.

3.2 Psykkinen oppimisympäristö

Psykkinen oppimisympäristö voidaan määritellä sellaiseksi lapsen kokemukseksi päivähoidosta, jossa viihtyvyys ja mukava oleminen ovat olennaisia. (Ahvenainen, Ikonen ja Koro 2002, 195). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 18, 25) psykkinen oppimisympäristö määritellään sellaiseksi päiväkodin ja ryhmän henkiseksi ilmapiiriksi, jossa lapsella on turvallinen ja luottavainen olo.

Lapsi tarvitsee turvallisen, läsnä olevan aikuisen hoitopäiväänsä. Aikuinen luo rakenteet ja struktuurin lapsen hoitopäivään. Psykkinen oppimisympäristö muodostuu lapsen kokemista tilanteista ja toiminnoista ja siitä millaiseksi hän ne kokee ja tuntee. Aikuisen vastuulla on luoda sellainen psykkinen oppimisympäristö, jossa lapsi tuntee olonsa turvalliseksi, hyväksytyksi ja mukavaksi. Tällaisessa ympäristössä lapsi pystyy ilmaisemaan ja jakamaan tunteensa, kokemuksensa ja ristiriitansa. (Suhonen 2006, 53.)

Hyvässä psykkinisessä oppimisympäristössä aikuisen on oltava riittävän herkkä aistimaan lapsen tunnetilaa. Lapsi kokee turvallisuutta silloin kun aikuinen havainnoin lapsen tarpeita ja vastaa niihin. Kiintymyksen ja hellyyden osoittaminen lapselle antaa lapselle turvallisuuden ja hyväksytyksi tuleminen tunteen. (Suhonen 2006, 52, 53.)

3.3 Sosiaalinen oppimisympäristö

Sosiaalinen oppimisympäristö muodostuu ihmisten välisistä vuorovaikutussuhteista. Päivähoidon ryhmän aikuisten, lasten ja aikuisten sekä lasten väliset suhteet muodostavat sosiaalisen oppimisympäristön. (Heinämäki 2000, 109.) Päiväkodissa lapset voivat harjoitella toimimista erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja vertaisryhmissä. Lasten keskinäinen vuorovaikutus mutta myös lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus on merkityksellistä. (Lehtinen 2000, 9.)

Sosiaalista oppimisympäristöä voidaan parantaa myös fyysisten tilojen muuntelulla. Erityisen tuen tarvitsevan lapsen kohdalla mahdollisuuksien luominen ja fyysisten rakenteiden, rauhallisen ilmapiirin ja turvallisten ihmisten läsnäolo edesauttaa hyvään sosiaaliseen oppimisympäristöön. (Heinämäki 2000, 110 - 111.) Lapsen arvostaminen, rauhallinen kohtaaminen ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen auttaa lasta tuntemaan itsensä osana ryhmää (Heinämäki 2004, 70).

Piispasen (2008, 142) mukaan sosiaalinen oppimisympäristö on ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja yhteyden kehittymisen edellytys. Jokainen kohtaaminen toisen ihmisen kanssa jättää jäljen ihmiseen. Kehittyminen ja oman maailman rakentuminen tapahtuu yhteisöllisesti. Manninen, Burman, Koivunen, Kuittinen, Luukkainen, Passi ja Särkkä (2007, 69) toteavat, että sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys oppimisessa ja kehittämisessä on erittäin tärkeä. Yhdessä toimiminen ja toisista positiivisesti riippuvainen toiminta edistävät vuorovaikutusta. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen vaikuttaa kokemus sosiaalisen oppimisympäristön pysyvyydestä. Henkilökunnan pysyvyydellä ja hoitoryhmän pysyvyydellä on suuri merkitys. (Heinämäki 2004, 70.)

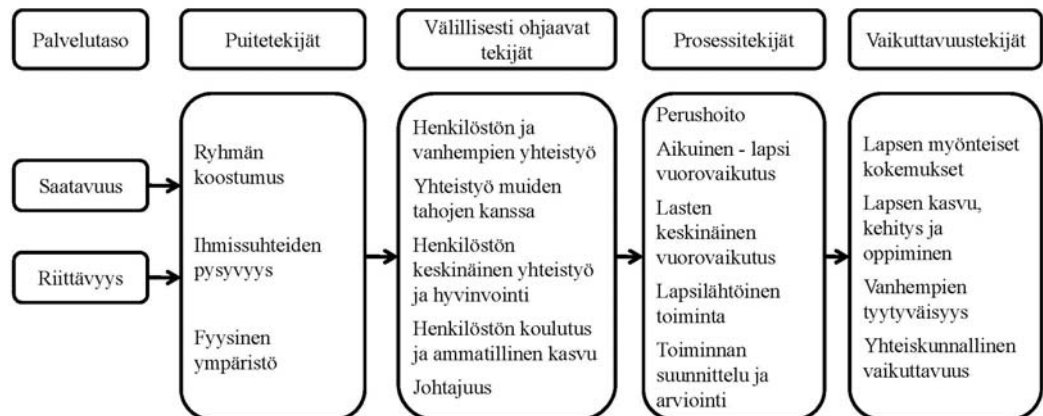
Erityistä tukea tarvitseva lapsi, niin kuin jokainen lapsi, tarvitsee kehittyäkseen toisten lasten kanssa solmittuja ystävyysuhteita. Vertaisryhmässä lapsen ajattelu- ja ongelmanratkaisutaidot kehittyvät ja he oppivat ratkaisemaan erimielisyyksiä. Yhdessä toimiessaan he oppivat kommunikointia, jakamista ja asioista sopimista. Joskus erityistä tukea tarvitseva lapsi tarvitsee tukea aikuiselta ystävyysuhteiden luomisessa. (Kontu ja Suhonen 2006, 28.) Lapset oppivat toisiltaan ja oppimisen

tapa on sosiaalinen. Oppiminen on vuorovaikutustilanteiden tulosta. (Viittala 2006, 185.)

5 LAATUTEKIJÄT PÄIVÄHOIDOSSA

5.1 Päivähoidon laadunarviointimalli

Päivähoidon laatua voidaan arvioida eri näkökulmista. Päivähoidon laatua on tutkittu ja havaittu näkökulmia olevan neljä. Puitetekijät, välilliset tekijät, kasvatustekijät ja vaikuttavat tekijät muodostavat kokonaisuuden. (Hujala, Puroila, Parrila ja Nivala 2007, 162.) Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen ja Vartiainen (1999, 1 - 4, 79, 130) ovat projektissaan kehittäneet laadun arviointia päivähoidossa. Heidän mukaansa varhaiskasvatuksessa laadun ja siihen sisältyvän arvioinnin keskeisimpiä tavoitteita ovat varhaiskasvatustoiminnan kehittäminen, laadukkaan toiminnan ylläpitäminen sekä laadunhallinta. Varhaiskasvatuksen laatutekijät voidaan jakaa neljään eri tekijään. Päivähoidon laadunarviointimalli lähtee liikkeelle palvelutasosta. Laatua säätelevät puitetekijät, välilliset tekijät, kasvatustekijät ja tuloksellisuutta mittaavat vaikuttavuustekijät. Puitetekijät ja välillisesti ohjaavat tekijät muodostavat reunaehdot sille, millaisena lapsi kokee päivähoidon ja millaista itse kasvatustekijät on (Kuvio 1).

KUVIO 1. Päivähoidon laadunarviointimalli (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen ja Vartiainen 1999)

Palvelutasoa määrittävät päivähoidon riittävyys ja saatavuus. Palveluiden saatavuus ja helppous on hyvän organisaation tunnusmerkki. Palvelujen riittävyydellä tarkoitetaan palvelujen tarjonnan ja kysynnän suhdetta. Riittävyden ja saatavuuden yhdistämisestä käytetään nimitystä palvelutaso. (Hujala ym. 1999, 82 - 83.)

Hujalan ym. (1999, 88, 90 - 99) mukaan päivähoiton laadunarvioinninmallin puitetekijät muodostuvat ryhmän koostumuksesta, ihmissuhteiden pysyvyydestä sekä fyysisestä ympäristöstä. Ryhmän koostumus sisältää ryhmäkoon, ryhmän rakenteen sekä ryhmän henkilökunnan ja lasten välisen suhdeluvun. Ryhmällä on vaikutusta lapseen, jolla on erityisen tuen tarvetta, sillä tällainen lapsi tarvitsee turvallista ympäristöä. Yksilölliset tarpeet tulevat paremmin huomioon kun ryhmä on pieni, turvallinen ja henkilökuntaa on riittävästi. Päivähoitossa ihmissuhteiden pysyvyys ja hoitopaikan pysyvyys on tavoitteena laadukkaalle päivähoitolle. Fyysiset tekijät liittyvät ympäristöön, tilaan ja välineisiin eli fyysiseen oppimisympäristöön (Piispanen 2008, 119).

Välillisesti ohjaavat tekijät laadunarviointimallissa ovat henkilökunnan ja vanhempien välinen yhteistyö, yhteistyö muiden tahojen kanssa, henkilökunnan keskinäinen yhteistyö ja hyvinvointi, henkilökunnan koulutus ja ammatillinen kasvu sekä johtajuus. Kasvatusvuorovaikutuksessa lähtökohtana on päivähoiton ja vanhempien välinen yhteistyö. Yhteistyö muiden tahojen kanssa tarkoittaa moniammatillista yhteistyöverkostoa, jossa tarvittaessa päivähoiton työntekijät työskentelevät. Lisäksi erityistä tukea tarvitsevan lapsen yksilölliset kuntoutussuunnitelmat laaditaan yhdessä lasten vanhempien ja lasta koskettavien yhteistyötahojen kanssa. (Hujala ym. 1999, 101 - 112.)

Välillisesti ohjaavissa tekijöissä henkilökunnan keskinäinen kommunikaatio, yhdessä työn suunnittelu, toteutus, arviointi ja dokumentointi sekä työtyytyväisyys lisäävät työn motivaatiota ja laatua. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa työskentelevien on saatava säännöllisesti koulutusta ja konsultaatiota työhönsä, jotta laatutavoitteet täyttyvät. Päivähoiton johdon on oltava työntekijöiden ja palvelusajien tukena, luoda suuntaviivat ja tehdä päätöksiä. (Hujala ym. 1999, 113 - 129.)

Hujalan ym. (1999, 130 - 134) mukaan prosessitekijät ovat keskeisessä asemassa laadunarvioinnissa. Prosessitekijöihin liitetään lapsen perushoito, vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä sekä lasten välillä. Lisäksi siihen kuuluu lapsilähtöinen toiminta sekä toiminnan suunnittelu ja arviointi. Lapsen fyysinen perushoito ja

hänen hyvinvoinnista huolehtiminen on pohja lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Päivähoidossa yhdistyy lapsen kokonaisvaltainen hoito kokonaisuudeksi.

Prosessitekijöiden lapsilähtöinen toiminta tarkoittaa päivähoitossa kasvatuksen ja toiminnan suunnittelun lähtemistä lapsesta itsestään. Arkipäivän toiminnot ja leikki ovat pohja lapsilähtöiselle toiminnalle. Erityisen tuen tarvitsevilla lapsella se tarkoittaa monipuolisia lapsen erityispiirteisiin ja tarpeisiin perustuvia ohjausmenetelmiä ja –keinoja, jotka innostavat lasta omaehtoiseen toimintaan. Ohjaukset ja harjoitukset tapahtuvat jokapäiväisissä, luonnollisissa tilanteissa, joissa on myös muita lapsia. Toiminnan suunnittelu on tehtävä näkyväksi, jotta sitä voidaan arvioida. Arvioinnin avulla toimintaa voidaan tarvittaessa muuttaa ja kehittää. (Hujala ym. 1999, 130 - 156.)

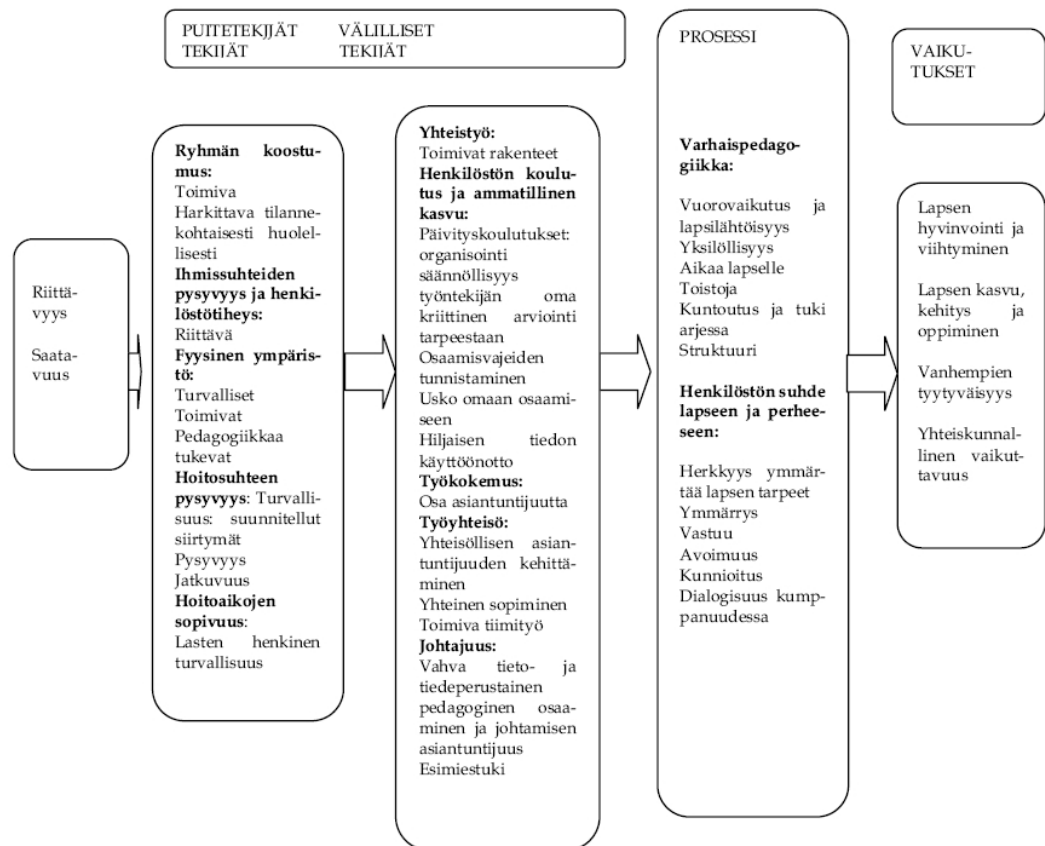
Vaikuttavuustekijät ovat asioita, joita päivähoito saa aikaan palveluiden käyttäjissä tai toimintaympäristössä. Lapsen myönteiset kokemukset päivähoitosta sekä kodin ja päivähoiton yhteistyöstä ovat tärkeitä mietittäessä päivähoiton vaikuttavuutta. Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen turvaava hoito ja pedagogiikka on päivähoiton perustehtävä. Lapsi, jonka kasvuympäristössä on puutteita, hyötyy laadukkaasta päivähoitosta eniten. (Hujala ym. 1999, 157 - 161.)

Laadunarviointimallin vaikuttavuustekijöistä vanhempien osalta tyytyväisyys, päivähoitoon osallisuuden tunne sekä tuen saaminen tarvittaessa päivähoiton henkilökunnalta ovat tärkeitä. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus tarkoittaa päivähoiton pitkän aikavälin vaikutuksia yhteiskunnassa. Tällaisia ovat muun muassa päivähoiton merkitys ehkäisevässä lastensuojelussa ja varhaiskuntoutuksessa. (Hujala ym. 1999, 164 - 170.)

5.2 Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijät laadunarviointimallissa

Tauriainen (2000, 74 - 77) on pohtinut varhaisvuosien erityiskasvatuksen laatua ja päätenyt siihen, että keskeiset laaduntekijät ovat perhelähtöisyys, lapsilähtöisyys, integraation toteutuminen ja palvelujen koordinointi. Korkalainen (2009, 222) on laatinut omassa väitöskirjassaan varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laa-

dunarviointimallin (Kuvio 2). Tämä malli perustuu Hujalan ym. (1999) päivähoi-
don laadunarviointimalliin.

KUVIO 2. Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijät laadunarviointimallissa (Korkalainen 2009)

Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimalli jakaantuu myös palvelutasoon, puitetekijöihin, välillisiin tekijöihin, prosessitekijöihin sekä niiden vaikutuksiin. Palvelutasossa ja puitetekijöissä varhaiserityiskasvatuksen laadunarvioinnin osa-alueet ovat samat kuin varhaiskasvatuksen laadunarviointimallissa. Painotukset ja asian tarkastelu ovat varhaiserityiskasvatuksen kontekstissa, jolloin lähtökohtana on erityisen tuen tarvitsema lapsi. Varhaiserityiskasvatuksen laatu punnitaan päivittäin arjen tilanteissa, nimenomaan puitetekijöiden kautta. Ryhmän koostumuksessa korostetaan lapsen yksilöllistä ja erityisen tuen tarpeiden huomiointia. Turvallisuus painottuu niin tilojen kuin hoitosuhteen ja -aikojenkin osalta. (Korkalainen 2009, 217, 222.)

Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallissa välillisinä tekijöinä ovat yhteistyörakenteet. Henkilöstön päivityskoulutukset, työssä oppi-

sen mahdollisuus, sekä refleктоivan ajattelun kehittyminen tukevat laadun kehittymistä ja yhteisöllistä oppimista. Koko työyhteisön asiantuntijuuden kehittäminen edellyttää koulutuksia, vapaata ja avointa keskustelua, johon myös vanhemmat, erikoisasiantuntijat ja hallinnon edustajat osallistuvat. Työn toteuttamisen perusta on tiimityö. Jokaisen työntekijän on oltava vastuussa erityisen tuen tarvitsevan lapsen tukitoimista. (Korkalainen 2009, 216 - 220, 222.)

Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallissa prosessitekijät painottuvat varhaispedagogiikkaan, sekä henkilöstön suhteeseen lapseen ja perheeseen. Varhaispedagogiikkaan kuuluvat vuorovaikutus ja lapsilähtöisyys, yksilöllisyys, lapselle annettava aika, toistot, kuntoutus ja tuki arjessa sekä struktuuri. Lasta tuetaan lapsen ja perheen arjen tilanteissa. Arkipäivän toimintaympäristöt ja niissä toimiminen ovat keskeisiä lapsen kasvun ja kehityksen tukena. Lapsen kasvun ja kehityksen yksilöllinen tukeminen tarvitsee lapsen kasvu- ja toimintaympäristön kehittämistä. Leikki on tärkeää myös erityistä tukea tarvitsevalle lapsella, jotta hän saa onnistumisen kokemuksia toisten lasten kanssa toimimisesta ja taitojen harjoittelusta arkipäivän toimintaympäristössä. Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin prosessitekijöissä henkilöstön suhde lapseen ja lapsen perheeseen on tärkeää. (Korkalainen 2009, 196, 198, 219 - 222.)

Korkalaisen (2009, 176, 196, 221 - 220) mielestä henkilökunnan herkkyys ymmärtää lapsen tarpeet, ymmärrys lapsesta ja perheestä, vastuu omasta työstä ja tekemisestä, avoimuus, kunnioitus ja dialogisuus vuorovaikutustilanteissa lapsen ja perheen kanssa ovat laadun kannalta tärkeitä. Varhaiserityiskasvatuksen henkilökunnan työ on painottumassa yhä perhelähtöisempään työhön, joten suhde perheeseen ja vuorovaikutus korostuu. Kuuntelemisen taito on henkilökunnalle tärkeä ominaisuus. Henkilökunnan kyky ottaa vastaan vanhempien viestit ja ymmärtää ne vahvistavat yhteistyötä.

Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin puitetekijöiden ja välillisten tekijöiden onnistuminen vaikuttaa itse prosessiin. Prosessin laadukkuus näkyy niiden vaikutuksessa. Vaikutukset näkyvät lapsen hyvinvoinnissa, lapsen kasvussa, kehityksessä ja oppimisessa sekä vanhempien tyytyväisyydessä ja yhteiskunnallisessa vaikuttavuudessa. (Korkalainen 2009, 221 - 222.)

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄT

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on saada selville päiväkodin integroidun erityisryhmän henkilökunnan näkemys siitä, mitä arkikuntoutus on integroidussa erityisryhmässä erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla. Tutkimuksella tavoitellaan myös näkemystä siitä, mitkä tekijät vaikuttavat arkikuntoutukseen. Tutkimus kartoittaa integroidun erityisryhmän toimintakautta syksystä 2009 kevääseen 2010.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset tarkentuivat tutkimuksen aikana ja ovat seuraavat:

1. Mitä arkikuntoutus on päiväkodin integroidussa erityisryhmässä?
2. Millaiset tekijät vaikuttavat erityistä tukea tarvitsevien lasten arkikuntoutukseen päiväkodin integroidussa erityisryhmässä?

Näihin tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia integroidun erityisryhmän henkilökunnan haastattelukysymyksillä (Liite 4).

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA AINEISTO

7.1 Tutkimusprosessin alkuvaiheet

Opinnäytetyöprosessi alkoi marraskuun lopussa 2009, kun sovimme yhdessä päiväkodin integroidun erityisryhmän erityislastentarhanopettajan ja lastentarhanopettajan kanssa tutkimuksen aiheesta. Arkikuntoutus integroidussa erityisryhmässä kiinnosti minua aiheena aikaisemman ammattini ja erityistä tukea tarvitsevien lasten takia. Tulevana sosionomina halusin saada päiväkodin henkilökunnan näkökulman ja varhaiskasvatuksen käytännön työn esiin erityisen tuen tarvitseville lapsilla.

Tutkimuslupaa tutkimukselle haettiin etelä-suomessa sijaitsevan kaupungin perusturvakeskuksen varhaiskasvatuksen johtajalta ja se myönnettiin 4.3.2010 (Liite 1).

Päätöksen ehtona oli, että varhaiskasvatuspalveluiden henkilökunta ja lasten vanhemmat antavat suostumuksensa tutkimukseen. Valmis opinnäytetyö toimitetaan tutkimuskaupungin varhaiskasvatuskeskukseen. Tutkimussuunnitelman esitys oli 28.4.2010. Tutkimuksen kohderyhmän, integroidun erityisryhmän, vanhemmille laadittiin kirjallinen suostumuslomake, joka hyväksytettiin kyseisen päiväkodin johtajalla ennen sen jakamista vanhemmille. Kirjalliset suostumukset ryhmän lasten vanhemmille lähetettiin ryhmän henkilökunnan kautta jaettavaksi 9.5.2010 (Liite 2). Integroidun erityisryhmän henkilökunnalle laadittiin oman suostumuslomakkeen henkilökohtaista haastattelua varten 17.5.2010 (Liite 3). Kaikki ryhmän lasten vanhemmat ja henkilökunta antoivat suostumuksensa tutkimukseen. Kirjalliset suostumukset kaupungin perusturvakeskuksen varhaiskasvatuksen johtajalle lähetettiin toukokuun 2010 lopussa. Tutkimuksen integroidun erityisryhmän ja henkilökunnan anonyymiyden vuoksi kaupungin tai päiväkodin nimeä ei mainita.

Haastattelukysymysten esitestaus suoritettiin 25.5.2010. Esitestaus suoritettiin henkilöllä, joka työskentelee erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa, mutta ei päiväkodissa.

7.2 Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohteena on erään eteläsuomalaisen päiväkodin integroitu erityisryhmä. Tässä integroidussa erityisryhmässä on 13 lasta, iältään 3 - 6 -vuotiaita. Erityisen tuen tarvitsevia lapsia on 6 ja niin sanottuja tukilapsia on 7. Tutkimuksen integroidun erityisryhmän erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla on hyvin monenlaisia vaikeuksia ja diagnooseja. Joskus ongelman tai kehitysviiveen syy tai diagnoosi voi olla tuntematon. Kuten Huhtanenkin (2004, 11) on maininnut, niin myös tutkimuksen ryhmän erityisen tuen tarvitsevat lapset tarvitsevat tukea useilla kehityksen osa-alueilla. Joskus erilaiset lapsen perheessä olevat ongelmat saattavat vaikuttaa lapsen erityisen tuen tarpeeseen. Tutkittavan ryhmän erityisen tuen tarvitsevien lasten vaikeudet olivat moninaisia, aina laaja-alaisista kehitysvaikeuksista joidenkin kehityksen osa-alueiden viiveisyyteen. Ongelmat näkyivät käytännössä muun muassa motoriikassa, tiedollisen, taidollisen ja sosiaalisen kehityk-

sen osa-alueilla, keskittymiskyvyn vaikeutena sekä puheen tuoton ja ymmärtämisen vaikeutena.

Tukilapseksi sanotaan integroidussa erityisryhmässä lasta, jolla ei ole erityisen tuen tarvetta (Viitala 2004, 132.) Tutkittavassa ryhmässä oli tukilapsina sekä poikia että tyttöjä. Tukilapset olivat iältään 3 - 5 -vuotiaita. Esiopetusikäisiä tukilapsia ei ryhmässä ollut.

Henkilökuntaa tutkimuksen kohteena olevan päiväkodin integroidussa erityisryhmässä on 5. Henkilökuntaan kuuluu erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja, lastenhoitaja/ lähihoitaja ja kaksi henkilökohtaista avustajaa. Yksi työntekijä oli tullut ryhmään toimintakauden alussa ja hänen työkokemuksensa erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa oli vuoden mittainen. Muilla työntekijöillä on työkokemusta erityisen tuen tarvitsevista lapsista 3 - 17-vuotta ja he ovat työskennelleet tässä ryhmässä 3 - 17-vuotta.

7.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita todellisen elämän kuvaamisesta. Siinä pyritään tutkimaan valittua asiaa tai kohdetta kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on pyrkiä löytämään tosiasioita kohteesta. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2007, 157.) Laadullisella tutkimuksella pyritään ymmärtämään tutkittava ilmiö syvällisesti. Tutkittavien ihmisten kokemukset ja näkemykset ovat laadullisessa tutkimuksessa tärkeitä. (Kananen 2008, 24 - 25.)

Hirsjärven ym. (2007, 160) mukaan laadullinen aineisto kuvaa luonnollista ja todellista tilannetta ja se kerätään todellisissa tilanteissa. Tutkimuksessa suositaan omia havaintoja ja keskusteluita ja se on ihmistä lähellä olevaa. Tutkimuksessa lähtökohtana on aineiston yksityiskohtainen ja monipuolinen tarkastelu. Aineiston kohderyhmä ja haastateltavat valitaan tarkasti, sillä haastateltavien tulisi tietää tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon (Kananen 2008, 37). Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen aikana eli tutkimusto-

teutus on joustava. Kohdejoukon ainutlaatuisuus näyttäytyy tutkimuksen ja tulosten ainutkertaisuutena. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.)

Tutkimukseeni laadullinen tutkimusote sopi hyvin, koska aineisto haluttiin kerätä erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoidosta. Integroidun erityisryhmän henkilökunnan näkemys ja kokemus erityisen tuen tarvitsemasta lapsesta ja arkikuntoutuksesta on tärkeä, koska he ovat tämän alan ammattilaisia. Laadullisen tutkimuksen tyypilliset piirteet kuvaavat hyvin tutkimuksen kohderyhmää.

Hirsjärven ym. (2007, 160) mukaan laadullisen tutkimuksen kannalta on tärkeää miten aineisto hankitaan. Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineiston hankintamenetelmät ovat haastattelut, kyselyt, havainnointi ja muihin dokumentteihin perustuva tieto. Tässä tutkimuksessa on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua. Siinä haastattelun teemat ja niihin liittyvät tarkentavat kysymykset on valittu etukäteen. Haastateltavien omille tulkinnoille ja vuorovaikutuksellisessa tilanteessa nousseille asioille on annettava tilaa. Kysymyksiä ei tarvitse esittää kaikille haastateltaville samassa järjestyksessä. Teemahaastattelussa pyritään saamaan vastauksia tutkimuskysymysten ja tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Haastattelun aihealueet ja kysymykset perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli tutkimuksesta tiedettyyn teoriaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 75.)

Tässä tutkimuksessa haastattelun kysymykset ja aihealueet eli teemat olivat laadittu etukäteen ja pohjautuivat tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ja laadunarviointimalleihin. Teemahaastattelun muodoksi valittiin yksilöhaastattelu. Haastattelutilanne pyrittiin luomaan sellaiseksi, että haastateltavien oma näkemys, ajatus ja kokemus pääsivät esiin.

7.4 Aineiston hankinta

Esihaastattelun jälkeen haastattelukysymyksiä ei muutettu, mutta tarkentavia kysymyksiä ja sanoja mietittiin tarkemmin. Haastattelun aihe oli etukäteen kerrottuna haastattelulupa-anomuksessa haastateltaville, mutta tarkempia käsiteltäviä aihealueita ei etukäteen mainittu. Yksilöhaastattelulla ja aiheesta vain teeman tai sen

hetkisen tutkimuskysymyksen kertomalla haluttiin varmistaa jokaisen haastateltavan täysin omat näkemykset ja mielipiteet, joihin muut eivät ole vaikuttaneet.

Haastateltavia oli 5. Tutkimukseni haastattelut suoritettiin tutkittavan ryhmän päiväkodin tiloissa. Haastattelulle pyrittiin valitsemaan mahdollisimman rauhallinen tila ja haastateltaville sopivin ajankohta. Kaikille viidelle haastateltavalle kerrottiin etukäteen haastattelun nauhoituksesta ja nauhoituksen tuhoamisesta työn valmistuttua. Lisäksi heille kerrottiin, että haastateltavien henkilöllisyys ei paljastu missään vaiheessa, koska haastateltavien, päiväkodin tai kaupungin nimeä ei kerrota tutkimuksessa. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien työpäivien aikana. Haastattelut sujuivat hyvin ja haastattelutilanteet olivat keskustelunomaisia. Kaikille haastateltaville esitettiin kysymykset samassa järjestyksessä. Haastattelut suoritettiin välillä 28.5.2010 - 14.7.2010. Haastattelut kestivät 42 minuutista 1 tuntiin 14 minuuttiin.

7.5 Haastattelun aihealueet ja kysymykset

Haastattelun aihealueet ja kysymykset pohjautuvat Hujasen, Parrilan, Lindbergin, Nivalan, Tauriaisen ja Vartiainen (1999, 80) laatimaan päivähoidon laadunarviointimalliin sekä Korkalaisen väitöskirjassaan (2009, 222) laatimaan varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijät laadunarviointimallissa kuvioon ja selvitykseen. Nämä mallit on aikaisemmin esitelty teoriaosuudessa. Mallien palvelutaso on rajattu pois tutkimuksesta. Haastattelu toteutettiin henkilökunnalle, ei palvelujen käyttäjille, joten vaikuttavuustekijöitä ei myöskään tutkittu. Tutkimuksen aihealueet ja kysymykset on kuvattu laadunarviointiprosessin mukaisesti (kuvio 3). Aihealueissa ja kysymyksissä käytetty arjen kuntoutus on myöhemmin tutkimuksessa muutettu arkikuntoutukseksi, oikeakielisyyden ja selvyuden vuoksi.

	Puitetekijät	Välilliset tekijät	Prosessitekijät
Aihealueet	Ryhmän rakenne Henkilökunnan rakenne Fyysinen oppimisympäristö	Henkilökunnan yhteistyö	Arjen kuntoutus Psyykinen ja sosiaalinen oppimisympäristö
Kysymykset	Miten ryhmän rakenne vaikuttaa arjen kuntoutukseen? Miten henkilökunnan rakenne ja pysyvyys vaikuttaa ryhmään ja arjen kuntoutukseen? Mikä merkitys on fyysisellä oppimisympäristöllä?	Miten henkilökunnan yhteistyö vaikuttaa ryhmään ja arjen kuntoutukseen?	Mitä on arjen kuntoutus? Miksi arjen kuntoutusta tarvitaan? Miten arjen kuntoutus toteutuu? Millaista erityistä tukea tarvitsevan lapsen ohjaus ja toiminta on arjen kuntoutuksessa? Mitä muuta tehtävää arjen kuntoutukseen liittyy, kuin lapsen kanssa toimiminen? Mikä merkitys on psyykkisellä ja sosiaalisella oppimisympäristöillä?

KUVIO 3. Haastattelukysymysten aihealueet ja kysymykset.

Tämän tutkimuksen haastatteluun on nostettu puitetekijöistä integroidun erityisryhmän lapsiryhmä ja sen rakenne. Henkilökunnan rakenne ja oppimisympäristöstä fyysinen oppimisympäristö on myös kysymysten aihealueina. (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen ja Vartiainen 1999, 80, 88, 90 - 99; Korkalainen 2009, 222.) Päivähoidon laadunarviointimallin ja varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin mukaisia hoitoaikojen sopivuutta ja hoitosuhteen pysyvyys on rajattu pois, koska haastateltavana oli vain ryhmän henkilökunta.

Tutkimuksen välillisissä tekijöissä on haastattelussa käsitelty ryhmän henkilökunnan välinen yhteistyö. Oppimisympäristöstä sosiaalista oppimisympäristöä on kysytty aikuisten välisten suhteiden kautta. Vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä ei käsitellä, koska kasvatuskumppanuus aihealueena on laaja ja se on rajattu tutkimuksessa pois. Päivähoidon laadunarviointimallin ja varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin mukaista johtajuutta ja henkilökunnan päivityskoulutuksia sekä ammatillista kasvua ei tutkittu. (Hujala ym. 1999, 80, 101 - 112; Korkalainen 2009, 222.)

Tutkimuksessa prosessitekijöihin liittyy erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkikuntoutus ja ohjaus sekä psyykinen ja sosiaalinen oppimisympäristö. Nämä aihealu-

et vastaavat päivähoiton laadunarviointimallin prosessitekijöiden alueita muilta osin paitsi perushoidon osalta. (Hujala ym. 1999, 80,130 - 154.) Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin prosessitekijöistä tutkittiin varhaispedagogiikan aluetta sekä henkilöstön suhdetta lapseen. (Korkalainen 2009, 222). Tässä osassa tutkimuksesta on jätetty myös pois henkilöstön suhde perheeseen.

7.6 Tutkimusaineiston analysointi

Eskolan ja Suorannan (1999, 138) mukaan laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on saada aineistoon selkeyttä ja tuottaa tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysin avulla aineisto pyritään tiivistämään kokonaisuudeksi ja saamaan näin aineistosta esiin selkeät tulokset.

Laadullisen aineiston analyysissä käytetään aineistolähtöistä eli induktiivista lähestymistapaa. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 155). Aineistolähtöisessä analyysissä voidaan lähteä liikkeelle ilman ennako-oletusta tai määritelmää. Se on tarpeen silloin, kun halutaan saada perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta. (Eskola ja Suoranta 1999, 19.) Aineistoa ei voi analysoida, jos siihen ei ole tutustunut kunnolla. Aineistoon tutustuminen vaatii sen lukemista läpi useita kertoja. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 143.)

Tutkimusaineisto kuunneltiin ja se litteroitiin eli kirjoitettiin auki sanasanaisesti. Litteroitu haastatteluaineisto sisälsi yhteensä 53 sivua tekstiä. Tämän jälkeen kirjoitettu haastatteluaineisto tulostettiin paperiversioksi, koska näin sitä oli helpompi hahmottaa ja lukea. Lukemisen aikana paperiversiota oli helpompi käsitellä ja tehdä siihen alleviivauksia tai käyttää värikynää.

Tutkimusta analysoitiin teemoittelulla. Teemoittelussa teemoja, eli keskeisiä aiheita muodostetaan etsimällä aineistosta yhdistäviä seikkoja. Tätä voidaan kuvata ikään kuin spiraalimaisena nauhana, jossa spiraali alku on itse aineistossa ja aineistoa lukemalla ja koodaamalla tai merkitsemällä löydetään yhteydet ja yhtenevyydet. Lopuksi aineisto raportoidaan, eli kerrotaan tulokset. Spiraalimuotoi-

nen kuvaus analyysin vaiheista kertoo sen monimuotoisuudesta ja vaiheitten limittejä. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 143, 144, 173)

Aineisto käytiin läpi lukemalla sitä useita kertoja. Samalla tekstiin tehtiin alleviivauksia ja marginaaleihin merkintöjä. Aineistosta nostettiin esiin yhteneväisyyksiä erivärisillä yliviivauskynillä. Yhteneväisyydet kirjattiin ylös ja ne ryhmiteltiin. Ryhmitellyistä asioista koottiin teemoja, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiä. Tässäkin vaiheessa teemoja ja yhtenevyyksiä luettiin läpi useita kertoja. Lopuksi teemoja muodostui kaksi.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

8.1 Arkikuntoutus päiväkodin integroidussa erityisryhmässä

Vastaajien mukaan integroidun erityisryhmän arkikuntoutus on tavoitteellista ja johdonmukaista toimintaa. Varhaiskasvatussuunnitelmat, erityistä tukea tarvitsevan lapsen kuntoutussuunnitelma, päiväkodin ja tutkimuksen kohteena olevan integroidun erityisryhmän omat suunnitelmat ja tavoitteet määrittävät arkikuntoutusta ja sen tavoitteita. Arkikuntoutuksen tavoitteellisuus ja johdonmukaisuus näkyvät myös lapsen ohjauksessa ja opetuksessa. Arkikuntoutuksen tavoitteellisuus edellyttää lapsen tarkkaa havainnointia, arviointia ja dokumentointia. Vastaajat kuvaavat toimintaa seuraavasti:

Se on sellaista johdonmukaista, johdonmukaisuus ja tavoitteiden mukaista.

...tavoitteellista, mietitään jo seuraavaa harjoiteltavaa asiaa.

Vastaajien mielestä erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkikuntoutus on kaikissa arjen tilanteissa toteutuvaa. Se on mukana kaikessa jokapäiväisessä toiminnassa, ei vain yksittäisenä toimintona tai kuntouttavana hetkenä. Arkisissa tilanteissa tapahtuva arkikuntoutus tarkoittaa vastaajien mukaan sitä, että lapsen omaa aktiivisuutta tuetaan, siihen kannustetaan ja arjen tilanteet mahdollistetaan lapselle aktiivisiksi ja kuntouttaviksi. Arkikuntoutus on myös lapsen omatoimisuutta tukevaa ja siihen kannustavaa, kuten kaikki vastaajat toteavat. Omatoimisuutta tuetaan lasta kannustamalla ja antamalla hänelle aikaa ja valinnan mahdollisuuksia. Arkikuntoutuksessa lapsella on mahdollisuus kokeilla ja harjoitella uusia ja vaikeitakin asioita. Ohjaus ja tuki ovat lähellä ja tarvittaessa saatavilla. Yksi haastateltava totesi, että päiväkodissa arkikuntoutuksessa on tärkeää opitun taidon siirtyminen muuallekin jokapäiväiseen elämään, päiväkodin ulkopuolelle. Siksi toimintojen harjoittelu on oltava jatkuvaa, arjessa tapahtuvaa

Harjoitellaan monenlaisia asioita...lapsi tekee itse mahdollisimman paljon, sä et hänen puolestaan tee niitä asioita.

...eli kaikki pukeminen, vessassa käyminen, ruokailu, aamuhetket, nukkumatilanteet, siirtymätilanteet ulos ja sisään ja pihalla ja kaikki...

...se on niinku jokapäivästä...

Vastaajat totesivat arkikuntoutuksen olevan lapsilähtöistä, mikä tarkoittaa vastaajien mukaan leikkien, pelien tai muun lasta kiinnostavan toiminnan avulla harjoittelemista ja oppimista. Lapsen kehitystason huomioiminen on tärkeää myös lapsilähtöisyydessä. Kaikkien vastaajien mielestä ryhmän aamutuokiot ovat tärkeä osa lapsilähtöistä arkikuntoutusta ja toimintaa. Aamutuokiossa lapsi harjoittelee ja oppii itseilmaisua, kielellisiä, sosiaalisia, kognitiivisia ja motorisia taitoja, jotka liittyvät arkikuntoutukseen. Osa vastaajista korosti, että lapsilähtöinen arkikuntoutus sisältää lapsen kunnioituksen ja lapsen mielipiteiden kuuntelemisen. Lapsi tulee nähdä ja kohdata lapsena eikä kuntoutuksen toiminnan kohteena.

...paljon niinku tämmösiä laululeikkejä, siis leikin varjolla, aamuhetkellä esimerkiksi...

...et aamupiirissä tavallaan käydään myös aika kokonaisvaltaisesti sitten....ne onnistumisen elämykset siellä, niinku pönkittää sitä itsetuntoa.

...niin huomaat sen lapsen ...en mä kato sitä vammaa, vaan se lapsi.

Vastaajat totesivat, että arkikuntoutus on yksilöllistä. Arkikuntoutuksen yksilöllisyys näkyy muun muassa yksilöllisten työmenetelmien käytössä, sekä yksilöllisessä lapsen tarpeisiin vastaamisessa ja ohjauksessa. Mahdollisten apuvälineiden käyttö ja korvaavat kommunikointimenetelmät tai kommunikointia ja puhetta tukevat menetelmät ovat esimerkkeinä lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisessa arkikuntoutuksessa.

...pystytään harjoittelemaan niin yksilötasolla, siinä arjessa, niinku siinä arjen toiminnassa

...et sehän on tosi tärkeätä, et sä pystyt kommunikoimaan jollain tapaa...et saa niitä sun mielipiteitä esitettyä.

...et he ymmärtävät sen kuvan merkityksen...et saavat ilmasta itseään

Vastaajat korostivat arkikuntoutuksen olevan myös ryhmässä ja pienryhmässä tapahtuvaa toimintaa. Arkikuntoutus ryhmässä tai pienryhmässä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Ryhmässä toteutettu arkikuntoutus on silti tarvittaessa yksilöllistä esimerkiksi tuen määrässä tai toiminnan mukauttamisessa.

..vaikka me tehään toimintaa yhdessä, mutta tavallaan se on myös sen sisällä eriytyneitä toimintaa.

...nyt lapsilla on yksilölliset kuntoutussuunnitelmat, niin niiden vastapainoksi olis tavallaan se yhteisöllisyys.

Kaikkien vastaajien mielestä arkikuntoutus on strukturoitua toimintaa. Vastaajat kertoivat struktuurin tarkoittavan päivän rakennetta, jossa toiminta on järjestelmällistä ja päivän kulku on konkretisoitu muun muassa kuvin. Siihen liittyy tietty pysyvyys ja ennakoitavuus.

... strukturoitu päiväohjelma, kaikki konkretisoituu, se on tarkka ja kuvattu kuvin.

Onhan tietysti välillä muutoksiakin, mut aika tarkasti silleen mennään, miten on suunniteltu se päivän kulku.

Kaikki vastaajat kertoivat arkikuntoutuksen olevan yhteistyötä. Varsinkin erityisen tuen tarvitsevan lapsen perheen kanssa yhteistyö on tiivistä. Yhden vastaajan mukaan perheen kanssa tehtävä yhteistyö on joskus jopa perhetyön luonteista. Lasten tulo- ja hakutilanteiden keskustelut, reissuvihon välityksellä tapahtuva yhteistyö ja kommunikointi sekä yhteiset palaverit ovat kaikkien perheiden kanssa tehtäviä yhteistyön muotoja. Lisäksi joidenkin perheiden kanssa on verkostopalavereita ja muuta verkostotyötä.

...että vanhempien kanssa ja ... kanssa niinku yhdessä mietitään niitä kuntoutuksellisia tavoitteita.

...se on aika intensiivistä joidenkin perheitten kohdalla..se yhteistyö.

Vastaajat korostivat, että arkikuntoutus on yhteistyötä myös lasta lähellä olevien muiden tahojen kanssa. Ryhmässä käy erityistä tukea tarvitsevien lasten terapeuteja, joiden kanssa yhdessä mietitään lapsen harjoituksia arkeen ja arjen tilanteisiin. Osa vastaajista totesi, että erityiskoulun henkilökunnan kanssa yhteistyö on tiivistä siinä vaiheessa, kun erityistä tukea tarvitseva lapsi on siirtymässä kouluun. Tämä, niin sanottu, nivelvaihe on tärkeä erityistä tukea tarvitsevalle lapselle ja hänen perheelleen. Muutama vastaaja koki arkikuntoutuksen tärkeäksi yhteistyötahoksi lasten hoidosta vastaavan sairaalan kanssa. Arkikuntoutuksessa yhteistyö toteutuu muun muassa erilaisissa palaverissa tai neuvotteluissa, keskusteluissa, kirjallisissa raporteissa ja palautteissa tai puhelimitse. Lasta lähellä olevien tahojen rooli nähtiin tärkeänä arkikuntoutuksessa ja sen toivottiin jatkuvan. Lisäksi vastaajat totesivat, että arkikuntoutus on yhteistyötä myös päiväkodin sisällä, muiden ryhmien kanssa. Sitä toivottiin jatkossa nykyistä enemmän.

...et se mitä ollaan sovittu terapeuttien kanssa, niin sitä myös toteutetaan tässä.

...et aika tiivis verkosto on tohon erityiskouluun...varsinkin kouluun menevien osalla on tutustuttu viikon ajan siihen kouluun, koulun arkeen.

...vielä kaikki muutkin ryhmät otettais, joku päivä toimittais yhteen ja olis jotain leikkituokioita ja muuta. Nyt meillä on lauluryhmät, on yhdessä ja ne on ihan tosi kivoja.

8.2 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkikuntoutukseen vaikuttavat tekijät integroidussa erityisryhmässä

Vastaajien mielestä erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkikuntoutuksessa erilaisten oppimisympäristöjen merkitys korostuu. Lapsilla on erilaisia tuen tarpeita ja yksilöllisiä vaikeuksia, joihin oppimisympäristöllä ja sen huomioinnilla on suuri merkitys.

Kysymykseen fyysisen oppimisympäristön merkityksestä, kaikki vastaajat mainitsivat muutamia seikkoja, jotka ovat tärkeitä ja joilla on vaikutusta erityisen tuen tarvitsevan lapsen arkikuntoutukseen. Tilan tulee olla tarpeeksi iso ja sitä pitää pystyä muuntelemaan, jotta toimintaa pystytään eriyttämään. Tilan jakaminen antaa koko ryhmälle ja varsinkin erityistä tukea tarvitsevalle lapselle mahdollisuuden rauhalliseen ja turvalliseen oppimiseen. Sisätilan selkeydellä ja järjestyksellä on suuri merkitys. Osa vastaajista totesi tilan esteettisyydenkin olevan tärkeä osa fyysisessä oppimisympäristössä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten apuvälineille pitäisi olla rajattuna oma tila ja paikka. Lähes kaikki vastaajat toivoivat lisätilaa apuvälineille uudelleenjärjestelyillä.

.....et pystyis jakamaan niitä tiloja, et on rauhallinen ja selkeä se oppimisympäristö.

...et pitää pystyä niinku eriyttämään sitä opetusta ja harjoittelua.

Kaikkien vastaajien mielestä fyysisessä oppimisympäristössä on tärkeää tavaroiden, lelujen ja muun välineistön saatavuus. Lasten on voitava päästä itse hakemaan ja valitsemaan tavaransa ja leikkivälineensä. Kuvat hyllyjen reunassa ja kaappien ovissa ohjaavat lapsia hakemaan tavarat oikeista paikoista ja palauttamaan ne myös sinne. Vastaajat korostivat myös, että lelut ja muu välineistö on oltava tarkoituksenmukainen, myös erityistä tukea tarvitseville lapsille. Se tarkoittaa vastaajien mukaan sitä, että ainakin osa leluista ja muusta välineistöstä on oltava materiaaaliltaan ja toiminnaltaan sellaisia, jotka vastaavat erityisen tuen tarvitsevan lapsen tarpeita.

..konkreettisia esineitä siinä toiminnassa..kosketeltavissa olevia.

.....et on oikeilla korkeudella hyllyt ja tavarat, et pystyy itse hakemaan niitä.

Kaikki vastaajat mainitsivat ulkotilan tärkeyden, koska ryhmässä ulkoillaan paljon ja tehdään retkiä lähimaastoon. Ulkopihan struktuuri ja turvallisuus on yhtä tärkeitä kuin sisätilankin. Ulkopihan on oltava aidattu ja sielläkin tavaroilla on oltava oma paikkansa. Lisäksi pihan on oltava riittävän suuri.

...ulkopiha on aidattu ja se on selkee...

Lähimetsä ja muu lähimaasto tarjoavat hyvän fyysisen oppimisympäristön. Kaikki vastaajat korostivat tätä fyysisen oppimisympäristön rakentumisessa. Fyysinen ympäristö voidaan rakentaa hyvin monipuoliseksi, lasta innostavaksi ja elämykselliseksi, esimerkiksi ryhmän toteuttamassa satumetsässä. Ryhmässä liikkuminen ja teiden ylitykset ja liikenteen seuraaminen ovat tärkeitä ottaa huomioon fyysisessä ympäristössä retkillä.

...Retkeily, se on sellainen oppimisympäristö ja siellä lapset oppii liikkumaan...

Fyysiseen oppimisympäristöön liittyvä yhteinen toimintakulttuuri on tärkeä jokaisen vastaajan mielestä. Yhteinen ja johdonmukainen toiminta tarkoittaa vastaajien mukaan henkilökunnan samantyyppistä toimintaa ryhmän eri toiminnoissa. Lapsen ruokailutilanteet ja siirtymis- ja pukemistilanteet tapahtuvat samansuuntaisesti ja siihen sitoutuu koko henkilökunta.

..että se suuntaviiva on kaikilla sama, miten niinku toimitaan kunkin lapsen kohdalla..

..jos me ohjataan jotakin lasta, niin yhtäkkiä ei vaan jätetä sitä tonne olemaan yksin..että johdonmukaisesti tehdään ne asiat

Kysyttäessä psyykkisen oppimisympäristön merkityksestä, kaikki vastaajat totesivat sillä olevan suuri merkitys lapsen arkikuntoutukseen. Jokainen vastaaja painotti rauhallisen ilmapiirin tärkeyttä. Henkilökunnan oma rauhallisuus vaikuttaa lapseen rauhoittavasti. Myös erilaiset tilanteet, kuten pukemiset ja ruokailutilanteet vaativat rauhallisen ympäristön.

...Rauhallisuus, et pitää rauhoittaa tilanteet...

..jos aikuiset on rauhattomia, niin selkeesti se siirtyy lapsiin.

Rauhalliseen ilmapiiriin liittyy lähes kaikkien vastaajien mukaan myös kiireettömyys. Lapselle annetaan aikaa ja kuunnellaan häntä. Psyykkiseen ilmapiiriin liittyy joidenkin vastaajien mielestä myös suvaitseva ja hyväksyvä ilmapiiri. Jos

psykkinen ilmapiiri on positiivinen, lapsilähtöinen ja rauhallinen, niin lapsilla on turvallinen olo kokeilla ja samalla oppia uusia asioita.

...kiireetön, kuunteleva ja rauhallinen ympäristö...lapsi voi toteuttaa itseään, leikkiä, keskittyä.

Osa vastaajista pohti koko päiväkodin psykkinen ilmapiiriä. He totesivat, että koko ryhmän ja koko talon yleinen ilmapiiri vaikuttaa psykkinen oppimisympäristöön. Vastaajat miettivät myös sitä, että henkilökunnan oma psykkinen hyvinvointi näkyy psykkinen oppimisympäristön rakentumisessa.

Muutama vastaaja painotti sitä, että henkilökunnan aito lapsista välittäminen näkyy työn tekemisessä. Lapset aistivat psykkinen oppimisympäristön tunnelman ja henkilökunnan suhtautumisen työhön. Työssään viihtyvä, siitä nauttiva ja lasten kanssa aidosti vuorovaikutuksessa oleva henkilökunta mahdollistaa hyvän psykkinen oppimisympäristön. Henkilökunnan asenne työn tekemiseen ja suhtautuminen erityistä tukea tarvitsevaan lapseen ja hänen arkikuntoutukseensa vaikuttaa lasten psykkinen oppimisympäristöön.

...työilmapiiriin ja sitä kautta heijastuu varmasti lapsiin, lasten kanssa toimintaan ja kyllä niinku tavallaan semmonen ku aidosti välittää lapsista ja tekee sitä työtä, ni kyllä niinku saa sitä vastapalautetta lapsilta.

Sosiaalisen oppimisympäristön merkityksestä kaikki vastaajat olivat yhtä mieltä. Heidän mielestään se on erittäin tärkeä. Ryhmän henkilökunnan välisillä suhteilla, lasten keskinäisillä suhteilla ja henkilökunnan suhteella lapsiin on suuri merkitys. Aikuisen tehtävänä ja vastuulla on hyvän sosiaalisen oppimisympäristön ja suhteen luominen lapseen. Hyvässä sosiaalisessa oppimisympäristössä jokainen uskaltaa olla oma itsensä. Muutama vastaaja kertoi, että hyvässä sosiaalisessa oppimisympäristössä näkyy lapsilähtöisyys ja kunnioittava suhtautuminen lapsiin.

...et aikuisten hyvä suhde toisiinsa heijastuu sit myös lapsiin tavalla tai toisella.

Se on tärkeä, et tavallaan aikuisten välinen luottamus toisiinsa. Se on oltava ehdoton luottamus, et pystytään tekemään töitä yhdessä.

...et luotan siihen lapseen...kunnioittava suhtautuminen lapsen sanomiseen..sehän on hirmu tärkeä siinä sosiaalisessa ympäristössä.

Vastaajat painottavat erityistä tukea tarvitsevien lasten ja tukilasten välistä sosiaalista toimintaa. Yhdessä tekeminen ja toimiminen vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja lasten keskinäisiä suhteita. Erityistä tukea tarvitsevien ja tukilapsien keskinäisiä suhteita pyritään vahvistamaan erilaisilla ryhmätoiminnoilla ja yhteisillä leikeillä. Muutaman vastaajan mukaan integroidussa erityisryhmässä tukilapset hyväksyvät helposti erilaisuutta muissa lapsissa. Tukilapset ja erityistä tukea tarvitsevat lapset leikkivät keskenään ja tulevat toistensa kanssa hyvin toimeen. Yhteiskuntaan sopeutumista on tärkeä harjoitella jo päiväkodissa.

Kaveruussuhteita etu- (erityistä tukea tarvitseva lapsi) ja tukilasten välillä tulee.

...niin X meni ja anto sille lelua ja niil oli pieni yhteys toisiinsa.

Ryhmän merkityksestä ja rakenteesta kysyttäessä kaikki vastaajat kertoivat tukilapsilla olevan erittäin suuri merkitys koko ryhmään ja erityistä tukea tarvitseville lapsille heidän arkikuntoutuksessaan. Ryhmän lasten ryhmäytyminen ja kaikkien erilaisuuksien hyväksyminen vaatii kuitenkin aikaa. Mallioppiminen korostui vastauksissa. Yksi vastaaja kertoi, miten erityistä tukea tarvitsevat lapset näkevät ja oppivat tukilapsen käytöksestä, tekemisestä ja toiminnasta. Tukilapset näyttävät ja antavat myös mallia omalla käytöksellään muun muassa puhumisessa, leikkimisessä ja liikkumisessa, omatoimisuudessa ja käden hienomotorisissa toiminnoissa. Yksi vastaaja painotti vertaisryhmän tärkeyttä, mikä muodostuu integroidussa erityisryhmässä.

.....näkee tukilapsista mallia, mallioppimista...se on ihan eri kun lapsi lapselle leikkii tai jotain kun mitä aikuinen tekee lapsen kanssa.

...se on tosiaan sitä, että puhemallia ja on leikkimallia ja motorista mallia, et tavallaan mallista sitä paljon opitaan asioita.

Suurin osa vastaajista painotti tukilasten iän merkitystä. Heistä tukilapsen olisi hyvä olla ainakin 3 - vuotiaita, mielellään jopa 4 - vuotiaita, koska silloin he olisivat jo omatoimisempia. Kaikki vastaajat totesivat, että kaikki ryhmän lapset hyötyvät ryhmän pienestä koosta. Kaikki ryhmän lapset saavat tarvitsevansa huomion ryhmän henkilökunnalta, vaikka erityisen tuen tarvitsevat lapset vaativat erityistä tukea. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että pieniäkin tukilapsia voisi ryhmässä olla, mutta se pitäisi ottaa huomioon ryhmän avustavassa henkilökunnassa ja sen määrässä. Osa vastaajista mietti sitä, että ryhmän kokonaisuuden ja tarpeet näkee vasta silloin, kun ryhmän lapsiin on päässyt kunnolla tutustumaan.

...oon välillä miettiny, voisko tukilapsi olla vähän vanhempi...3 - 4 vuotiaat ja varmaan viel 5 vuotiaatkin, ne tarvii hirveesti aikuisia. Tässä ryhmässä saa aikuisen apua ja huomiota, koska tässä on vähemmän lapsia.

...onhan se hirmu tervettä hoitaa myös pieniä tukilapsia, että siinä tavallaan voi sitä kehitystä peilata sitten.

Lähes kaikki vastaajat kannattivat kuitenkin nykyistä ryhmän rakennetta, jossa on 6 erityisen tuen tarvitsevaa lasta ja 7 tukilasta. Kokonaisuus tulisi kuitenkin aina huomioida, tukilapset ja erityisen tuen tarvitsevan lasten tarpeet ja tuen määrä. Ryhmän henkilökohtaisten avustajien määrällä on vaikutusta ryhmän kokonaislapsimäärään.

....riippuen siitä, onko meillä henkilökohtaisia avustajia ryhmässä, et sehän sit vaikuttaa aina siihen lapsimäärään.

.....tää 6 ja 7 on, on todellakin, kyl tää on ihan sopiva.

Kaikki vastaajat pitivät tärkeimpänä sitä, että henkilökuntaa on riittävästi ja se on pysyvää. Riittävä henkilökuntamäärä takaa laadukkaan arkikuntoutuksen toteutumisen. Henkilökunnan pysyvyys on tärkeää, että työntekijöiden keskinäinen luottamus pääsee syntymään ja kehittymään. Vastaajat muistuttivat, että tutussa työyhteisössä työn reflektointi ja asioiden kyseenalaistaminen on mahdollista. Työn

reflektointi ja asioista keskusteleminen on arkikuntoutuksen kehittymisen kannalta ja työntekijöiden ammatillisen kasvu kannalta tärkeää. Ryhmän viikoittaiset tiimipalaverit ovat tärkeä osa tätä. Suurin osa vastaajista toivoi niiden säännöllisesti toteutuvan jatkossa.

...et silloin kun on yhtenäinen porukka, niin me voidaan, uskaltaa asioita myös kyseenalaistaa..kun asiat ei välttämättä oo aina niin yksioikosisia.

Yhden vastaajan mukaan integroidussa erityisryhmässä työskenteleminen ja työn sisäistäminen vaatii ainakin vuoden työskentelyn ryhmässä. Hänen mukaansa usean vuoden yhdessä työskenteleminen takaa hyvän yhteistyön ja tiimityön sujuvuuden. Yhteiset työmallit ja työmenetelmät helpottavat arjessa toimimista ja arkikuntoutusta. Ne muotoutuvat vain yhdessä työtä tekemällä. Kaikki vastaajat toivoivat, että ryhmän henkilökunnan vaihtuvuus ei olisi suurta.

...kun uus työntekijä tulee, niin se menee yli vuos, vuos menee, et pääsee vähän niinku sisälle siihen.

...et olis se sama porukka, tuntis toisensa, olis samansuuntaiset ajatukset..sitten se jossakin vaiheessa rupee toimimaan sillee, et se on kun ajatus tavallaan, et tietää vähän niin sanotusti toisen ajatukset, kun toimitaan.

9 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus ja eettisyys ovat ehdottomia. Luotettavaa tutkimusta ohjaa aina eettinen sitoutuneisuus. Luotettavuus on tutkimuksen tulosten ja niiden raportoinnin kannalta erittäin tärkeä. Laadullisen tutkimuksen luotettavuudessa on tärkeää ehdoton totuus ja objektiivisuus. Tutkijan puolueettomuutta tulee aina pohtia ja pyrkiä kuulemaan haastateltavat ja heidän vastaukset sellaisina kun ne ovat. Tutkijan tulkinta, asenteet, odotukset, ikä, sukupuoli ja niin edelleen eivät saa vaikuttaa tutkimukseen, sen analysointiin ja raportointiin millään tavalla. Kirjallisuudessa tätä pidetään vaikeana asiana, koska tutkija on itse luonut tutkimusasetelmat ja tulkinnut ne. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 15, 127, 134 - 136.)

Tutkijan oma sitoutuneisuus tutkimukseen on osa luotettavuuden arviointia (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 140). Oma sitoumukseni ja kiinnostukseni tutkimuksen aiheetta kohtaan lähtee aikaisemman ammattini kautta. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentely, toisessa kontekstissa kuin varhaiskasvatus, on saanut minut kiinnostumaan heidän kasvustaan, kehityksestään ja oppimisestaan.

Metodikirjallisuudessa on laadullisen tutkimuksen luotettavuutta käsitelty validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Validiteetti tarkoittaa tutkimusmenetelmän sopivuutta mitata tutkimuksessa sitä, mitä on tarkoitus mitata. Tutkimuksen reliabiliteetti tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta. Näitä käsitteitä on kritisoitu, koska ne vastaavat paremmin määrällistä tutkimusta. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 136; Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 216 - 217.)

Tutkimuksen eettisen perustan muodostavat haastateltavien ihmisoikeudet. Tutkimukseen osallistumisen on oltava aina vapaaehtoista ja tutkittava voi keskeyttää osallistumisensa ja itseensä koskevan aineiston käytön tutkimuksessa, missä tutkimuksen vaiheessa tahansa. Tutkimukseen osallistuvien on tiedettävä mistä tutkimuksessa on kyse, tutkimuksen tavoitteet ja siinä käytettävät menetelmät. Tutkimukseen osallistuvilla ei pidä aiheuttaa, tutkimuksen toimesta, minkäänlaista vahinkoa. Tämä tarkoittaa henkisiä ja taloudellisia vahinkoja, jotka aiheutuvat tutkimustilanteesta, tietojen salassapidossa tai tulosten esittämisessä. Tutkimuk-

sesta aiheutuvien henkisten haittojen välttämiseen kuuluu tutkijan kunnioittava ja arvostava kohtelu tutkimukseen osallistujaa kohtaan itse tutkimustilanteessa sekä tutkimuksen raportoinnissa. Tutkimustietojen on oltava ehdottoman luottamuksellisia, eikä niitä luovuteta ulkopuolisille ja niitä käytetään ainoastaan luvattuun tarkoitukseen. Tutkimuksen osallistujien on jätävä nimettömiksi eli tutkittavien anonyymiutta on kunnioitettava tarkasti. Tutkimusaineiston säilyttämiseen ja hävittämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota ja huolellisuutta. (Tuomi ja Sara-järvi 2009, 131 - 132; Kuula 2006, 59 - 65; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4, 7 - 11.)

Tässä tutkimuksessa on pyritty hyvään laadullisuuteen ja eettisyyteen. Haastattelun osallistuminen oli vapaaehtoista ja tutkija pyrki kunnioittavaan ja arvostavaan kohteluun haastateltavia kohtaan antamalla haastateltavien haastattelutilanteessa niin paljon aikaa kuin he halusivat. Tutkimuskysymysten ja aihealueiden esitestauksella pyrittiin kartoittamaan, olivatko kysymykset ja aihealueet riittävän kattavia, ymmärrettäviä ja vaativatko ne lisäkysymyksiä. Samoin tutkija halusi saada kokemusta haastattelutilanteesta, omasta roolistaan ja objektiivisuudestaan haastattelijana. Tutkimusjoukko valikoitui tarkasti siten, että tutkittava integroitu erityisryhmä on ollut pitkään päiväkodin ryhmänä ja ryhmässä on ollut monenlaisia erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Haastateltavista usealla oli pitkä työkokemus erityistä tukea tarvitsevistä lapsista ja myös integroidusta erityisryhmästä. Haastatteluissa käytetty arjen kuntoutus – käsite vaihdettiin tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa arkikuntoutukseen, oikeakielellisyyden ja selvyiden vuoksi. Tämä ei vaikuttanut haastatteluista saatuihin vastauksiin tai tutkimuksen laadullisuuteen koska sanat ovat synonyymeja toisilleen.

Tutkimuksessa tutkittavilta, niin haastateltavilta kuin koko ryhmän lasten vanhemmilta, saatiin kirjallinen lupa tutkimuksen suorittamiseen. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Haastattelutilanteet pyrittiin sopimaan siten, että haastateltava kertoi hänelle sopivimman ajan ja haastattelu pyrittiin toteuttamaan sen mukaisesti. Haastattelutilanteet pyrittiin luomaan mahdollisimman rauhallisiksi ja rennoiksi tilanteiksi. Tutkimuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota tutkimukseen osallistuvien suojaan ja nimettömyyteen niin aineiston hankinta-, analysointi- ja säilytysvaiheessa sekä tulosten raportoinnissa. Tutkimuspäiväkodin ni-

meä tai kaupungin nimeä, missä päiväkotijoukko sijaitsee, ei kerrota missään vaiheessa, joten tutkittavien nimettömyys säilyy eikä tutkittava päiväkotiryhmä paljastu.

Tutkimuksen kannalta esitiedoiksi riitti ryhmässä työskentelyaika ja aika, jonka haastateltavat ovat työskennelleet erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa. Tutkimuksen haastattelut nauhoitettiin. Kuulan (2006, 81, 206) mukaan henkilötiedoista puhuttaessa merkittävintä on lainsäädännöllisesti, voiko yksittäistä henkilöä tunnistaa tiedoista helposti ja ilman kohtuuttomia kustannuksia. Suoria tunnistetietoja ovat nimi, osoite, henkilötunnus ja syntymäaika. Suoran tunnistamisen mahdollistavat myös ihmisen ääni ja kuva, joten audiovisuaaliset tallenteet sisältävät myös suorat tunnistet eli henkilötiedot. Laadullisen aineiston julkaisussa esitettävät suorat lainaukset on arvioitava tunnistamisen näkökulmasta, erittäin tarkasti. Pienien erityisryhmien tutkimukset tai aineistositaattien käytöt saattavat mahdollistaa pienessä piirissä tutkittavien tunnistamisen, joten tutkijan kirjoitustavalla on suuri merkitys.

Tutkimuksen nauhoitettu aineisto säilytettiin lukollisessa paikassa. Litteroitu aineisto säilytettiin myös tarkasti. Haastatteluun osallistuvilla kerrottiin, että haastattelumateriaalia käytetään vain tässä opinnäytetyössä ja opinnäytetyön valmistuttua, sen esitettyä, aineisto hävitetään.

Litteroidun aineiston lukeminen useaan kertaan sekä sen alleviivaukset, yhteisten asioiden poimiminen aihealueiksi olivat edellytyksenä aineiston analysoinnille, tulosten tarkastelulle ja luotettavuudelle. Tutkimustulosten raportoinnissa käytettiin suoria lainauksia. Suorien lainausten käytössä käytettiin harkintaa, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulokset osoittivat, että integroidun erityisryhmän arkikuntoutus toteutuu hyvin suunnitelmallisesti, tavoitteellisesti ja johdonmukaisesti (Laki lasten päivähoitosta 36/1973, 7a§; Korkalainen 2009, 55, 217). Ryhmän henkilökunnan ajatukset arkikuntoutuksesta sekä siihen vaikuttavista tekijöistä ovat yhteneviä. Arkikuntoutus nähtiin olennaisena osana ryhmän toimintaa, eikä sitä koettu irrallisena toimintana. Kuten Autti-Rämö (2008, 480 - 483) toteaa, myös tutkimuksen integroidussa erityisryhmässä lasten kuntoutus on integroitu lapsen arkeen. Varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin mukaan (Korkalainen 2009, 222) prosessiin kuuluvat toistot, kuntoutus ja tuki arjessa sekä toiminnan suunnittelu ja arviointi. Tulosten mukaan arkikuntoutus toteutuu tältä osin ryhmässä hyvin. Arkikuntoutus on integroidussa erityisryhmässä arjessa tapahtuvaa, jolloin toistot ja siihen liitetty tuki mahdollistuvat päivittäin.

Tutkimustuloksista on pääteltävissä, että arkikuntoutus näyttäytyy kaikessa päivittäisessä toiminnassa ja sitä toteuttavat koko ryhmän henkilökunta. Henkilökunnan ymmärrys ja tieto erityistä tukea tarvitsevan lapsen kehityksestä ja toiminnan tavoitteista saa arkikuntoutuksen sisältymään päivän kulkuun saumattomasti kuuluvana toimintana. Tulokset mukaan arkikuntoutus nähdään integroidussa erityisryhmässä osana varhaiskasvatusta.

Tutkimustulosten mukaan arkikuntoutus nähdään ryhmässä lapsilähtöisenä toimintana. Lapsilähtöisyys tarkoittaa henkilökunnan mukaan lapsen kunnioittamista, arvostamista, lapsen kiinnostuksenkohteiden ja ajatusten huomiointia, aivan Tauriaisen (2000, 75) havaintojen mukaisesti. Tuloksista voidaan todeta, että erityistä tukea tarvitsevat lapset nähdään integroidussa erityisryhmässä lapsina, eikä kuntoutuksen kohteena. Tast (2007,35) painottaa myös lapsilähtöisyyttä sosiaalipedagogiikan näkökulmasta päivähoitossa. Sosiaalipedagogiikassa lapsilähtöisyys kiinnittyy vahvasti kaikkiin arkipäivän tilanteisiin lapsen elinympäristössä. Lapsen oman äänen kuuleminen ja huomioiminen arjessa on edellytys lapsilähtöiselle toiminnalle. Tuloksista voidaan päätellä, että tutkimusryhmän lapsilähtöisessä arkikuntoutuksessa on sosiaalipedagoginen näkökulma. Erityistä tukea tarvitseva lapsi nähdään ryhmässä aktiivisena toimijana osana yhteiskuntaa ja siinä lapsen

omien ajatusten, toiveiden ja mielipiteiden kuuleminen ovat tärkeitä ja välttämättömiä.

Arkikuntoutus toteutuu tutkimustulosten mukaan parhaiten silloin, kun se yhdistyy johonkin lasta motivoivaan ja kiinnostavaan toimintaan. Päivähoidon laadunarviointimallin (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen ja Vartiainen (1999, 80) sekä varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin (Korkalainen 2009, 222) mukaisesti prosessitekijöihin liitetään lapsilähtöinen toiminta. Erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla tuki on tärkeä ja välttämätön, mutta Korkalaisen (2009,48, 190) mukaan lapsilähtöisyys on ensisijaisesti lapsen huomioimista, näkemistä ja kuulemista lapsena, ei erityisen tuen tarvitsevana. Tutkimustulosten mukaan lapsilähtöisyys on nähty ryhmässä laajemmin kuin vain lapsen kuulemisena ja lapsen mielipiteiden arvostamisena. Lapsen kunnioitus, arvostaminen ja lapsen näkeminen lapsena, omana itsenään toteutuu hyvin ryhmässä. Huomioitavaa on ryhmässä toteutunut lapsilähtöisyys, jossa lapselle annetaan tarpeeksi aikaa kertoa asioista ja ajatuksistaan. Ajan antaminen lapselle ja lapsen kuuleminen on tärkeää, koska lapsi saattaa käyttää korvaavia kommunikointikeinoja. Ryhmässä lapsi hyväksytään sellaisena kuin hän on. Tuloksista voidaan havaita tärkeä piirre, että lapsilähtöisyys ei tässä ryhmässä ole vain sana, joka on usein itsestäänselvyys lasten kanssa työskennellessä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten arkikuntoutuksen lapsilähtöisyyden toteutuminen on varmasti joskus vaikeaa, ainakin silloin jos lapsi ei kommunikoi, eikä pysty itse osoittamaan leikkiä tai lelua, jolla haluaa leikkiä. Työntekijöiden herkkyyys ja lapsen tunteminen nousevat tärkeiksi ominaisuuksiksi.

Tutkimustulosten mukaan arkikuntoutus integroidussa erityisryhmässä on yksilöllistä, mutta joka ei toteutuakseen vaadi yksin tekemistä tai toimimista. Yksilöllisyys toteutuu myös ryhmässä, jossa erityistä tukea tarvitsevat lapset voivat tehdä samaa kuin muut, mutta yksilöllisesti. Esimerkiksi piirustushetkellä, lapsi voi piirtää paperiin sormiväreillä, muiden piirtäessä kynällä, jos hän ei pysty pitämään kynää kädessään. Jokaisella erityistä tukevalla lapsella on yksilölliset vahvuudet ja tuen tarpeet ja niihin on pyrittävä vastaamaan. Tutkimustulokset vahvistavat käsitystä yksilöllisistä arkikuntoutuksen menetelmistä. Samoin yksilöllisyys nostetaan esiin myös Korkalaisen (2009, 55, 217, 222) varhaiserityiskasvatuksen laa-

duntekijöiden laadunarviointimallin prosessitekijöissä. Siinä todetaan lapsen yksilöllisyyden näyttäytyvän yksilöllisenä tuen tarpeen huomioimisena ja arviointina. Se toteutuu myös tutkimusryhmässä.

Yksilöllisyys nousee integroidussa erityisryhmässä arkikuntoutuksen tärkeäksi elementiksi. Arkikuntoutuksen on aina oltava yksilöllistä, se ei toistu jokaisella lapsella samanlaisena, vaan se lähtee aina lapsen yksilöllisistä tuen tarpeista. Tutkimuksen mukaan integroidussa erityisryhmässä yksilöllisestä arkikuntoutuksesta pääsevät nauttimaan kaikki lapset, vaikka erityisen tuen tarvetta ei olisikaan. Huomioitavaa on, että yksilöllisiä työmenetelmiä ei rajata vain sitä tarvitsevaan lapseen, vaan niitä voidaan soveltaa muidenkin lasten kanssa toimiessa. Erityisenä tukena on esimerkiksi tukiviittomat ja kuvat, jotka tukevat kaikkien lasten kielen kehitystä ja asioiden hahmottamista. Useita yksilöllisiä tukia, työtapoja ja työmenetelmiä voidaan käyttää hyödyksi normaalissa päiväkotiryhmässäkin.

Tuloksissa painottuu vahvasti arkikuntoutuksen olevan toimintaa, joka on strukturoitua. Strukturoitu toiminta tarkoittaa arjen selkeyttä, rakennetta ja järjestystä. Tuloksissa henkilökunta painotti struktuurin antavan lapselle mahdollisuuden ennakoida toimintaa ja päivän kulkua. Strukturoitu toiminta on yksi arjen kuntoutuksellisista elementeistä, joita Heinämäki (2004, 37) on kuvannut. Hänen mukaansa struktuurin eli rakenteen hahmottaminen tukee lapsen mahdollisuutta ennakoida tapahtumia ja jäsentää omaa ja muiden toimintaa. Strukturoidussa toiminnassa lapsi voi jäsentää mitä seuraavaksi tapahtuu, missä ja kenen kanssa. Strukturi on myös yksi Korkalaisen (2009, 222) varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin prosessitekijöistä.

Arkikuntoutus on aina yhteistyötä. Tutkimusryhmän henkilökunta näkee sen tärkeänä ja välttämättömänä, jotta arkikuntoutus voi täysin toteutua. Tutkimustulosten mukaan henkilökunta toivoo yhteistyötä kaikkien erityistä tukea tarvitsevien lapsen lähellä olevien tahojen kanssa. Eniten yhteistyötä tapahtuu lapsen vanhempien kanssa. Yhteistyö on yksi päivähoiton laadunarviointimallin ja varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin välillisesti ohjaavista tekijöistä. (Hujala ym. 1999, 80; Korkalainen 2009, 222). Mieluinen havainto tulok-

sisä oli, että aktiivista ja intensiivistä yhteistyötä ei nähty rasitteena, vaan lapsen ja perheen tärkeänä kuntouttavana ja tukevana asiana.

Oppimisympäristöt, fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen, todettiin tuloksissa vaikuttavan arkikuntoutukseen suuresti. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen turvallisuuden tunteen syntyminen vaikuttaa lapsen toimimiseen, asioiden harjoitteluun ja oppimiseen, ihmissuhteiden luomiseen ja päivähoitossa viihtymiseen. Tulosten mukaan lapsen turvallisuuden tunteen vahvistumiseen vaikuttavat kaikki oppimisympäristön elementit. Tilan muunneltavuus ja tarkoituksenmukaisuus sekä tilan selkeys nousivat vastauksissa esiin. Mahdolliset apuvälineet vievät ymmärrettävästi tilaa, joten tilan on oltava tarpeeksi suuri. Oppimisympäristön tärkeys näkyy myös päivähoiton laadunarviointimallissa ja varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin puitetekijöissä, välillisesti ohjaavissa tekijöissä sekä prosessitekijöissä. (Hujala ym. 1999,80; Korkalainen 2009, 222).

Erityistä tukea tarvitsevien lasten oppimisympäristöön on kiinnitettävä erityistä huomiota. Tärkeää tutkimustuloksissa on huomioida se, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkikuntoutus ja sen onnistuminen saattaa olla joskus kiinni ylimääräisestä äänestä, tavarasta tai kosketuksesta. Siksi varsin haasteelliseksi integroidun erityisryhmän oppimisympäristöistä tekee se, että ryhmässä on useita tukilapsia. Ilmeistä on, että tukilasten leikeissä ja toiminnassa lähtee aika ajoin reilusti ääntä ja meteliäkin. Jotkut erityistä tukea tarvitsevat lapset taas vaativat tutkimuksen mukaan rauhallisen ympäristön leikkiin, toimintaan ja arkikuntoutukseen. Henkilökunnan on osattava ennakoida tilanteita ja eriyttää toimintaa riittävän aikaisessa vaiheessa. Tämä vaatii todellista lasten tuntemista, ammattitaitoa ja erityistä tukea tarvitsevien lasten sekä tukilasten tarpeiden huomioimista ja kunnioittamista.

Tulosten mukaan hyvässä sosiaalisessa oppimisympäristössä on samanlaisia elementtejä kuin sosiaalipedagogiikan toteutumisessa päivähoitossa, eli lasten yhdessä toimimista, toisten huomioimista ja ystävyysuhteiden saamista. Yhdessä tekeminen, ystävyysuhteiden luominen ja lasten kiinnittyminen ryhmään nousivat tutkimustuloksissa tärkeiksi. Näitä asioita ovat Talentia (2008) ja Heinämäki (2000, 109) pohtineet. Omien mielipiteiden esiin tuominen ei kehity ilman harjoit-

tusta ryhmässä ja muiden kanssa. Huomioitavaa syrjäytymisen ehkäisemisessä on osallisuus, muiden kanssa toimiminen ja aktiivinen toimijuus kukin omien kykyjensä puitteissa. Tutkimustulosten mukaan erityistä tukea tarvitseva lapsi tarvitsee sellaisen oppimisympäristön, missä hän voi harjoitella näitä taitoja. Ystävyysuhteiden luominen ei aina ole helppoa lapselle, joka ei tuota puhetta tai jonka on vaikea istua ja seistä ilman tukea. Tulosten mukaan sosiaaliseen oppimisympäristöön kiinnitetään erityistä huomiota integroidussa erityisryhmässä.

Henkilökunnan määrä ja pysyvyys nousivat tärkeiksi asioiksi tutkittaessa henkilökunnan vaikuttavuutta lapsen arkikuntoutukseen. Henkilökunnan välisen luottamuksen syntyminen ja yhtenäisten työ- ja toimintatapojen kehittyminen onnistuu vain silloin, kun henkilökunta on työskennellyt riittävän kauan yhdessä. Henkilökunnan viihtyminen työssä heijastuu ainakin lasten psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön (Heinämäki 2004, 70). Ammatillinen kehittyminen nähtiin myös arkikuntoutuksen kannalta tärkeänä. Nämä asiat nousevat myös päivähoiton laadunarviointimallin ja varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin puitetekijöissä ja välillisesti ohjaavissa tekijöissä. (Hujala ym. 1999, 80; Korkalainen 2009, 222).

Tutkimustulosten mukaan arkikuntoutuksen toteutumiseen vaikuttaa suuresti ryhmä missä toimitaan. Ei ole samantekevää miten suuri ryhmä, millaisia ja minkä ikäisiä lapsia ryhmässä on. Ryhmän koostumus on yksi päivähoiton laadunarviointimallin ja varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin puitetekijöitä. (Hujala ym., 1999, 80; Korkalainen 2009, 222). Ryhmään vaikuttaa lisäksi henkilökunnan määrä. Tutkimuksen kohteena olevan ryhmän rakenne, missä on 6 erityistä tukea tarvitsevaa lasta ja 7 tukilasta on henkilökunnan mukaan toimiva. Lasten erityisen tuen tarpeet vaikuttavat lapsen tuen ja henkilökunnan määrään. Ryhmän kannalta tukilapsiksi ajateltiin parhaiten soveltuvan 4 - 5 - vuotiaiden, koska sen ikäiset lapset ovat jo omatoimisia ja erityistä tukea tarvitsevat lapset saavat heiltä tärkeää mallia oppimiseen. Nuoremmat lapset tarvitsevat enemmän henkilökuntaa. Mallioppiminen nousi tutkimuksessa tärkeäksi tekijäksi, kun henkilökunta mietti ryhmän koostumuksen ja rakenteen vaikutusta. Tutkimus vahvistaa tiedon, että integroitu erityisryhmä on erityistä tukea tarvitsevalle lapselle hyvä päivähoitopaikka. (Tauriainen 2000, 217; Tast 2007, 30, 32 - 33; Les-

kinen ja Viitala 2001, 87). Yllätyksenä ei tule tutkimuksesta esiin noussut seikka, että kaikki lapset hyötyvät pienestä ryhmästä, jossa henkilökunnalla on aikaa, mahdollisuuksia ja halua nähdä lapsi yksilönä, kuunnella lasta ja tarvittaessa käyttää erilaisia toimintamalleja ja työmenetelmiä työssään.

Tutkimustuloksista selvisi, että integroidun erityisryhmän arkikuntoutus vastaa päivähoiton laadunarviointimallin ja varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin mukaisia aiheita niiden alueiden osalta mitä tutkittiin (Hujala ym. 1999, 80; Korkalainen 2009, 222). Arkikuntoutus on prosessitekijöiden mukaista, johon vaikuttavat tekijät muodostavat puitetekijät ja välilliset tekijät eli ryhmä, henkilökunta, yhteistyö ja oppimisympäristöt. Oppimisympäristön tärkeys korostuu, koska se on myös osana prosessitekijöitä. Tärkeää on huomata, että kaikki varhaiserityiskasvatuksen laaduntekijöiden laadunarviointimallin prosessin mukaiset varhaispedagogiset alueet, lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen nousevat esiin tutkimustuloksista arkikuntoutuksessa.

Arkikuntoutus näyttäytyy tutkimustulosten mukaan tietynlaisena asenteena työn tekemiseen ja lapsen kohtaamiseen. He saavat erityistä tukea tarvitsevien lasten arkikuntoutuksen näyttämään helpolta ja itsestäänselvyydeltä. Näyttää siltä, että tutkimusryhmän henkilökunta viihtyy työssään, ovat ammatillisesti taitavia ja se välittyy työn tekemiseen.

11 POHDINTA

Tutkimus kartoitti yhden päiväkodin integroidun erityisryhmän arkikuntoutusta henkilökunnan näkökulmasta. Tutkimuksessa oli mukana ryhmän kaikki työntekijät. Tavoitteena oli tehdä näkyväksi erityistä tukea tarvitsevien lasten arkikuntoutus. Ensisijaisesti oli saada selville mitä arkikuntoutus on ja mikä siihen vaikuttaa.

Tutkimuksen tuloksista löytyy yhteneväisyyksiä erityistä tukea tarvitseviin lapsiin ja erityispäivähoitoon liittyvään kirjallisuuteen. Vaikka tutkimustulokset ovat ai-
nutlaatuiset, eikä niitä voi suoraan yleistää jokaiseen integroituun erityisryhmään, ne vahvistavat osaltaan kirjallisuudessakin todettua tietoa, että erityistä tukea tarvitsevien lasten kannalta integroitu erityisryhmä on hyvä paikka kasvaa, kehittyä ja oppia. Integroidussa erityisryhmässä lasten arkikuntoutus on kaikessa lapsen arjessa toteutuvaa. Tutkimuksessa vastaukset ovat yllättävän yhtenevät ja tutkimuksesta nousee esiin tutkitun integroidun erityisryhmän henkilökunnan vahva tietotaito erityistä tukea tarvitsevista lapsista ja arkikuntoutuksesta. Lapsen yksilöllisyys nousee arkikuntoutuksen kannalta tärkeäksi, samoin oppimisympäristöt ja koko ryhmä. Arkikuntoutuksen kehittymistä vastaajat pohtivat integroidun erityisryhmän rakenteen ja henkilökunnan pysyvyyden kautta. Arkikuntoutuksen kehittyminen on haastava asia. Arkikuntoutus on niin monisyinen, ja laaja että yksittäistä tapaa kehittää sitä ei ole. Työn reflektoinnin kautta, henkilökunnan ammatillisuuden, uusien työmenetelmien ja –muotojen sekä erilaisten lasten tarpeiden kautta arkikuntoutusta kehittyä.

Haastateltavilla on valtavasti myös sellaista hiljaista tietoa lasten arkikuntoutuksesta integroidussa erityisryhmässä, jota kannattaisi hyödyntää jatkossakin. Hiljainen tieto voitaisiin saada näkyväksi ja kuuluviin uusilla tutkimuksilla, jotka kartoittavat jotain toista arkikuntoutuksen osa-aluetta. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäänyt vanhempien kanssa tehtävä arkikuntoutuksen yhteistyö olisi tärkeä teema, jota voisi jatkossa tutkia.

Tutkimuksesta tuli varsin laaja ja haastattelujen litterointi ja aineiston analysointi veivät eniten aikaa. Jälkikäteen ajatellen tutkimusta olisi voinut rajata miettimällä tarkemmin haastattelun teemoja ja kysymyksiä. Itse kysymyksiä olisi voinut olla

vähemmän ja ne olisi voinut teemoitella selkeämmin. Siihen ei ollut tarpeeksi aikaa, koska tutkimus käsitti integroidun erityisryhmän toimintakauden 2009 - 2010, jolloin tutkimushaastattelut oli toteutettava ennen seuraavan toimintakauden alkua, eli käytännössä viimeistään kesällä. Haastatteluissa saatiin kuitenkin vastauksia kaikkiin suunniteltuihin teemoihin, joten itse tutkimukseen sillä ei ollut vaikutusta. Tutkimuksen analysointivaiheeseen sillä oli vaikutusta. Se oli haastava ja teemojen hahmottamiseen meni aikaa. Tutkimusaineiston analysointia vaikeutti varmasti myös se, ettei tutkimuksen tekijä ole työskennellyt päivähoidossa. Opinnäytetyöprosessissa aikataulua olisi myös hyvä pohtia riittävän aikaisin, jo aiheen hahmottumisen aikaan, jotta jokaiseen vaiheeseen jäisi riittävästi aikaa.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu sopi tutkimuksen aineiston hankintaan hyvin, vaikka haastattelut venyivätkin joidenkin kohdalla varsin pitkiksi. Haastattelujen keston vuoksi haastateltavien ajatusten harhailu, väsymys ja kiire ryhmään oli aika ajoitin aistittavissa. Näillä seikoilla saattoi olla jotain vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Haastattelun kesto kertoo kuitenkin myös siitä, että haastateltavilla oli paljon sanottavaa ja tietoa tutkimuksen teemoista ja kysymyksistä.

Haastattelusta tutkimuksen tekijällä ei ollut aikaisempaa kokemusta. Tutkija mietti paljon omaa rooliaan ja sitä, miten oma käytös ja kommentit vaikuttivat tutkimukseen osallistuvien vastauksiin ja tutkimustuloksiin. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluva keskustelunomaisuus ja vuorovaikutuksellisuus (Tuomi ja Sarajärvi 2007, 74 - 75) ohjasi tutkijaa osallistumaan haastatteluun. Tutkija pyrki aina muistamaan haastattelijan roolinsa. Jokaisen haastattelun jälkeen tutkija analysoi ja mietti omaa käytöstään ja tarvittaessa yritti muuttaa sitä jatkossa. Tutkimustuloksiin tutkijan käytöksellä ei uskota olleen vaikutusta.

Opinnäytetyöprosessi kesti kokonaisuudessaan yli vuoden. Tähän aikaan mahtuu hyvin aktiivista opinnäytetyön tekemistä ja koko aihealueen prosessointia, mutta myös tietoista etäisyyden ottoa tutkimuksesta. Yksin tehtynä opinnäytetyö on tekijänsä näköinen, mutta opinnäytetyöprosessin aikana olisin kaivannut toista ihmistä, jonka kanssa olisi voinut rajata, pohtia ja analysoida tutkimusta, sekä saada vahvistusta omille päätöksille ja ratkaisuille.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet:

Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. 2002. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö

Autti-Rämö, I. 2008. Lasten ja nuorten kuntoutus. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.). Kuntoutus. Helsinki: Duodecim. 479 - 488.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vasatapaino

Heinämäki, L. 2000. Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Helsinki: Tammi

Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito – lapsen mahdollisuus. Stakes oppaita 58. Saarijärvi: Gummerus

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Finn Lectura

Hujala, E., Parrila, S., Lindberg, P. Nivala, V., Tauriainen, L. & Vartiainen, P. 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto. Varhaiskasvatuskeskus. Oulu: Oulun yliopistopaino

Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Vantaa: Edufin

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Yliopiston painatuskeskus

Kananen, J. 2008. KVALI. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kivirauma, J. 2009. Erityispedagogiikka tieteenä. Teoksessa Moberg, S., Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Savolainen, H. & Vehmas, S. Erityispedagogiikan perusteet. 11 - 23.

Koivikko, M. & Sipari, S. 2006. Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus. Vajaaliikkeisten Kunto ry. Valkeakoski: Koskiprint

Kontu, E. & Suhonen, E. 2006. Pedagogiset interventiot. Teoksessa Pihlaja, P. &

Kontu, E. (toim.). Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa. Stakes raportteja 14/2006. Helsinki. 26 - 29.

Kovanen, P. 2004. Oppiminen ja asiantuntijuus varhaiskasvatuksessa. Varhaisen oppimaan ohjaamisen suunnitelma erityistä tukea tarvitsevien lasten ohjauksessa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Lehtinen, A-R. 2000. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

- Leskinen, M. & Viitala, R. 2001. Erityishuollon ja –opetuksen nykytila. Varhaiserityiskasvatus. Teoksessa Jahnukainen, M. (toim.). Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Lastensuojelun keskusliitto. 81 - 90.
- Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. & Särkkä, H. 2007. Oppimista tukevat ympäristöt. Johdatus oppimisympäristöajatteluun. Helsinki: Opetushallitus
- Pihlaja, P. 2004. Varhaisvuosien erityiskasvatuksen rakenteelliset ja ideologiset perusteet. Erilaisuuteen suhtautuminen ja sen kohtaaminen. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: Werner Söderström Oy. 123 - 125.
- Pihlaja, P. 2006. Varhaiskasvatuksen lähtökohtia. Teoksessa Pihlaja, P & Kontu, E. (toim.). Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa. Stakes raportteja 14/ 2006. Helsinki. 9 - 20.
- Pihlaja, P. & Kontu, E. 2006. Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa. Stakes raportteja 14/ 2006. Helsinki
- Piispanen, M. 2008. Hyvä oppimisympäristö. Oppilaiden, vanhempien ja opettajien hyvinvointien kohtaaminen peruskoulussa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Seppälä, H. 2008. Kehitysvammaisen lapsen varhaiskuntoutus. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.). Kuntoutus. Helsinki: Duodecim, 510 - 513.
- Sipari, S. 2008. Kuntouttava arki lapsen tueksi. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House

- Suhonen, E. 2006. Elämää lähiöpäiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Teoksessa Kontu, E. & Suhonen, E. (toim.). Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. 2. painos. Helsinki: yliopistopaino. 47 - 56.
- Tast, E. 2007. Juuret ja siivet – sosiaalipedagoginen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007. Kuopio: Kopijyvä. 17 - 46.
- Tauriainen, L. 2000. Kohti yhteistä laatua. Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatukäsitykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy
- Viitala, R. 2004. Ideologisia ja pedagogisia lähtökohtia erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimittaessa. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. 2004 Erityiskasvatusta varhaislapsuudessa. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 131 - 150.
- Viittala, K. 2002. Etsimessä erityispäivähoito. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon nykytilanne ja hallinnollinen ohjaus. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opetusmonisteita B10/2002.
- Viittala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatusta. Erityisestä moninaisuuteen. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Sähköiset lähteet:

Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/ 239, 2§ [viitattu 10.3.2010]. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730239>

Färkkilä, N., Kahiluoto, T. & Kivistö, M. 2006. Lasten päivähoidon tilannekat-
 saus syyskyy 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:16. [viitattu
 20.2.2011]. Saatavissa: [://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1065707](http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1065707)

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma. 2007. [viitattu 30.1.2011]. Saatavissa:
[http://www.google.fi/search?q=helsingin+kaupungin+varhaiskasvatussuunnitelma
 &ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:fi:official&client=firefox-a](http://www.google.fi/search?q=helsingin+kaupungin+varhaiskasvatussuunnitelma&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:fi:official&client=firefox-a)

Korkalainen, P. 2009. Väitöskirja. Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oival-
 lukseen. Ammatillisen asiantuntijuuden kehittäminen varhaiserityiskasvatuksen
 toimintaympäristössä. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 7.5.2010]. Saatavissa:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/20351>

Kontu, E., Pihlaja, P., Rähä, H., Svärd, P-L. & Viitala, R. 2003. Sosiaali- ja ter-
 veysministeriön työryhmämuistio 2003:27. [viitattu 1.3.2010]. Saatavissa:
http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/erika_hanke/erika_raportti.htm

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/ 36, 2a§, 7a§ [viitattu 10.3.2010]. Saatavissa
 : <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Lastentarhanopettajaliitto. 2011. [viitattu 6.1.2011]. Saatavissa:
[http://www.lastentarha.fi/portal/page?_pageid=535,474485&_dad=portal&_sche
 ma=PORTAL](http://www.lastentarha.fi/portal/page?_pageid=535,474485&_dad=portal&_sche

 ma=PORTAL)

Opetushallitus. 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. [viitattu
 25.1.2011]. Saatavissa:
[http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perust
 eet/esiopetus](http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perust

 eet/esiopetus)

Talentia. 2009. Varhaiskasvatuspalveluiden linjaukset. [viitattu 8.1.2011]. Saatavissa:

www.talentia.fi/Talentianlastenpivhoidonjavarhaiskasvatuspalveluidenlinjauksetvuonna2009.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki. [viitattu 2.2.2010]. Saatavissa:

<http://www.tenk.fi/ennakkoarviointi/index.htm>

Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. Sosiaali- ja terveysministeriö 2002:9. [viitattu 21.1.2011]. Saatavissa:

<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/paosisallys139.htm>

Varttua, 2006. Varhaiskasvatuksen tukitoimet lapsen tukena. [viitattu 12.3.2010].

Saatavissa:

http://varttua.stakes.fi/FI/Sisallot/tuki/tukitoimet/vakan_tukitoimet.htm

Perusturva
Varhaiskasvatuksen johtaja

PÄÄTÖS
§ 134
04.03.2010

134/2010 Tutkimuslupa/Oja Anne

(Valmistelija: toimistonhoitaja)

Anne Oja opiskelee Lahden ammattikorkeakoulussa sosiaalialan koulutusohjelmassa sosionomiksi (amk). Hän anoo lupaa tehdä opinnäytetyön päiväkodin ryhmässä, aiheena "Arjen kuntoutus päiväkodin integraatioryhmässä kasvattajan näkökulmasta",

Tutkimus toteutetaan liitteenä olevan tutkimussuunnitelman mukaisesti syksyyn 2010 mennessä. Tutkimuksen aineisto kerätään haastattamalla kasvattajia, haastattelut nauhoitetaan ja aineisto hävitetään käsittelyn jälkeen.

Päätös Myönnetään Anne Ojalle anomuksen mukaisen tutkimusluvan päivähoitoon.

Ehtona on, ettei tutkimuksessa käytetä lapsiin, lasten vanhempiin ja työntekijöihin liittyviä henkilökohtaisia tietoja ja että tutkimuksessa olevan varhaiskasvatuspalveluiden henkilökunta ja lasten vanhemmat ovat antaneet suostumuksensa osallistua tutkimukseen.

Valmis kirja/raportti tulee toimittaa kaupungin varhaiskasvatuskeskukseen kirjallisessa muodossa nidottuna.

Sosiaali- ja terveydenhuollon salassa pidettävien asiakirjatietojen tutkimuskäyttökirje on annettu tutkijalle.

Varhaiskasvatuksen johtaja

Liitteet anomus
tutkimussuunnitelma
suostumukset
Sosiaali- ja terveydenhuollon salassa pidettävien asiakirjojen tutkimuskäyttökirje

Tiedoksi Anne Oja
päivähoito

9.5.2010

HEI!

Olen Anne Oja ja opiskelen Lahden ammattikorkeakoulussa sosionomiksi, suuntautumisvaihtoehtona lapsi- ja nuorisotyön sosiaalipedagogiikka. Osana tutkintoa olen tekemässä opinnäytetyötä, jossa teen tutkimusta miten päiväkodin integroidun erityisryhmän arjen kuntoutus toteutuu, henkilökunnan näkökulmasta. Pyydän tämän ryhmän huoltajilta lupaa saada kirjata tutkimuksessani henkilökunnan kuvaamia asioita arjen kuntoutuksesta, toiminnasta ja ohjauksesta. Yksittäistä lasta, hänen toimintaa tai ohjausta ei tutkimuksessa kuvata ja kirjata vaan aihetta käsitellään laajemmin, koko ryhmän tasolla.

Tutkimus on aineiston keruun osalta tarkoitus suorittaa kesäkuun aikana. Tutkimusmateriaali tuhoetaan aineiston käsittelyn jälkeen. Olen saanut tutkimusluvan varhaiskasvatuksen johtaja .
Mahdollisiin kysymyksiin vastaan mielellään, puh. 040-5704255.

Annan suostumukseni tutkimukseen

Huoltajan allekirjoitus

Sydämellinen kiitos opinnäytetyöni mahdollistamisesta!

t. Anne Oja

HAASTATTELULUPA/ SUOSTUMUS

Olen Anne Oja ja opiskelen Lahden ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Opiskeluuni kuuluu opinnäytetyö (15op), jonka olen tekemässä aiheesta ”Miten arjen kuntoutus toteutuu integroidussa erityisryhmässä?” Tarkoituksena on haastatella integroidun erityisryhmän henkilökuntaa ja heidän näkemystään aiheesta. Pyydän suostumusta opinnäytetyöni aineiston keruuta varten tapahtuvaan haastatteluun. Haastattelu, joka kestää 30-45min, toteutetaan yksilöhaastatteluna, mikä nauhoitetaan. Tutkimuksessa ei käytetä haastateltavien nimiä. Aineiston analysoinnin jälkeen haastattelumateriaali tuhoetaan. Opinnäytetyö on suunnitelmassa valmiina loka-marraskuussa 2010. Tutkimusta varten on saatu tutkimuslupa varhaiskasvatuksen johtaja

Mahdolliset tiedustelut Anne Oja, 0405704255 tai anne.h.oja@lpt.fi

Suostun haastatteluun

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Miten arjen kuntoutus toteutuu integroidussa erityisryhmässä päiväkodissa?

- Mitä on mielestäsi arjen kuntoutus integroidussa erityisryhmässä?
- Miksi arjen kuntoutusta tarvitaan/(toteutetaan)?
- Mikä merkitys on a) fyysisellä oppimisympäristöllä
b) psyykkisellä oppimisympäristöllä
c) sosiaalisella oppimisympäristöllä?
- Millaista muuta tehtävää, kuin suoraa lapsen kanssa toimimista, arjen kuntoutukseen liittyy, arjen kuntoutus on?
- Miten arjen kuntoutus toteutuu ko. ryhmässä, millaisista elementeistä se koostuu?
- Millaista lapsen ohjaus ja toiminta on arjen kuntoutuksessa?
- Miten ryhmän rakenne vaikuttaa arjen kuntoutukseen
 - a) mikä siinä edistää arjen kuntoutusta
 - b) mikä siinä heikentää arjen kuntoutusta
- Miten ryhmän aikuisten/henkilökunnan rakenne, pysyvyys ja yhteistyö vaikuttaa ryhmään?
- Millä tavalla arjen kuntoutusta voi kehittää?